TAD, C. 38/S. 66, 2019, 528-564.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KIRIM YARIMADASI'NA DÜZENLENEN HAREKÂTLAR VE KIRIM'IN STRATEJİK DEĞERİ

OPERATIONS TO THE CRIMEAN PENINSULA DURING THE SECOND WORLD WAR AND STRATEGIC SIGNIFICANCE OF THE CRIMEA

Burak ÇINAR*

Özet

İkinci Dünya Savaşı tüm Avrupa kıtasına yayılmış ve böylece Avrupa'nın farklı bölgelerindeki birçok nokta, stratejik önemiyle ön plana çıkmıştır. Bu noktalar sadece harekâtların düzenlenmesinde değil, siyasi hesaplamalara da etki etmiştir. Kırım da bu bölgelerden bir tanesidir. Hitler'in buraya özellikle önem vermesi; hem Kafkasya'daki petrol yataklarına ulaşmak, hem Rusların Karadeniz'e hâkim olmalarını engellemek hem de Türkiye'ye diplomatik baskı yapabilmek için burayı elde tutmak içindi. Dolayısıyla, yarımadanın zaptı için 1941 Ekim'inde Almanlar tarafından harekât başlatıldı. Oldukça çetin geçen çarpışmalar, ancak 1942 Temmuz'unda sonuçlandı. Bu sayede Almanlar Kafkasya'ya sokulmayı başardılar ve aynı zamanda Türkiye üzerindeki siyasi baskıları da doruğa ulaştı. Ancak Almanların Doğu Cephesi'nde önce Stalingrad'da, ardından da Kursk'ta gerilemeye başlamaları sonucunda, Kırım 1943 Kasım'ında Sovyet orduları tarafından kuşatıldı. Bu sefer Almanlar yarımadayı savunmak için çetin bir direniş sergilediler. 1944 Mayıs'ında Kırım yeniden Sovyet birliklerinin eline geçti.

Kırım'ın her iki tarafça bırakılmak istenmemesinin askeri ve siyasi nedenleri vardı. Konumu ve coğrafyası sayesinde hem Doğu Cephesi'nin güney kesiminin hem de Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir role sahip olan yarımada, aynı zamanda yakın bölgesinde saldırı inisiyatifinin sağlanmasına da etki ediyordu. Bu araştırmada Kırım'daki harekâtlar kronolojik anlatımla ele alınarak, olayların ve konunun geneli analiz edilmektedir.

***Anahtar Kelimeler**: Kırım, İkinci Dünya Savaşı, Karadeniz, Sovyetler Birliği, Almanya, Barbarossa Harekâtı.*

---

* *Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, burakcinar@nigde.edu.tr.*

Abstract

Second World War spread over Europe, and many points in different regions of Europe, came into prominence, strategically. Those points had impact on not only the conduction of operations, but also the political calculations. Crimea was also such that region. Hitler was giving particular importance here was for, both to reach Caucasian oil reserves, and to constrain the Russians from Black Sea superiority, and to hold here for diplomatic pressure on Turkey. Therefore, Germans launched an operation to conquest the peninsula. Combats were quiet stiff, and ended up as late as July, 1942. Thus Germans succeeded in nestling the Caucasus, at the same time, their political pressure on Turkey peaked. However, Germans regression began first in Stalingrad and then in Kursk, resulted Crimea was sealed by the Soviet armies in November, 1943. This time the Germans were to defend the peninsula, exhibited stiff resistance. In May, 1944, Crimea was in Soviet hands again.

There were military and political reasons, of the Crimea rejected to abandon of both sides. In virtue of its location and geography, the peninsula had a role to ensure security of both the southern part of the East Front and the Black Sea, was also affecting having initiative to attack the zone of interior. In this research, after the operations in Crimea given, both the events and the subject are analyzed.

Keywords*: Crimea, Second World War, Black Sea, Soviet Union, Germany, Operation Barbarossa.*

Giriş

Karadeniz'in kuzeyinde büyük bir yarımada olan Kırım, stratejik önemi sayesinde tarihte önemli bir yere sahip olmuştur. Henüz Antik Çağ'da kolonileştirilen Kırım, Moğol istilası sonrasında Kırım Tatarlarının yurdu olarak ortaya çıkmış ve buradaki siyasi merkez Rus steplerindeki mücadelede söz sahibi olmuştu. Kırım'ı himaye etmesi, Karadeniz'i bir Osmanlı gölü yaparken, imparatorluğun kuzey sınırları da bu sayede güven altına alınmıştı. Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhakı Karadeniz'deki dengeyi Osmanlı aleyhine bozarken, Kırım Rusların güneye yayılmaları için bir deniz üssü rolü oynamış ve bu durum hem Osmanlı'nın başkentine hem de Anadolu'ya bir tehdit oluşturmuştu. Kırım Savaşı Rus yayılmasını bir süreliğine dizginlemişti. 1914'te Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişi, Odessa ve Kırım'daki Rus deniz üslerine Alman-Osmanlı saldırısı ile başlamıştı. Rus İç Savaşı sırasında, daha önce Kırım Savaşı'nda da olduğu gibi, İngiliz ve Fransız kuvvetleri öncelikle Kırım'a yığınak yapmışlardı.

İki Savaş Arası Dönem'de SSCB, Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ın kıyılarının bulunduğu Karadeniz'in kontrolü, Kırım'ı elinde tutan ve Karadeniz Filosunu buradaki Sivastopol'da konuşlandıran SSCB'nin elindeydi. Ancak Almanların 22 Haziran 1941'de Barbarossa Harekâtı ile Rusya'yı istilaya başlamaları, dört ay sonra iki ülke ordularının Kırım için

kıyasıya mücadele etmesine yol açtı. İki büyük güç de Kırım'ın stratejik öneminin farkındaydı. Bu nedenle Kızıl Ordu çetin bir direnişle karşı koyarken, Almanlar ise Kırım'ı ele geçirebilmek için sonuna kadar deneme yapmaya kararlıydılar. 1942 yazı başlarken, Alman birlikleri Kırım'ı ele geçirmeyi başardı. Sovyet birlikleri 1943 başında Kırım'daki Alman birliklerini tehdit eder konuma geldilerse de geri atıldılar. Kızıl Ordu burayı ancak 1944 yazına girilirken geri alabildi.

Bu çalışmada Kırım'ın stratejik öneminin İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi olaylarındaki yeri ve bölge güvenliğine askeri ve siyasi etkileri araştırılmıştır. Buna bağlı olarak, öncelikle yarımadanın stratejik değerini getiren konumu sunulmaktadır. Ardından İkinci Dünya Savaşı'nda Kırım'daki harekâtlar, dönemlere bağlı olarak anlatılmaktadır. Araştırma, önceki bölümlerde anlatılanlarla ilgili olarak eklenen geniş bir analiz bölümünün arkasından sonuca bağlanmaktadır.

Kırım'ın Coğrafi Önemi

Kırım Karadeniz'in ortasının kuzeyinde, bugün Ukrayna'nın kurulu olduğu Rus steplerinin güneye doğru uzantısı olan bir yarımadadır. Kırım'ın Ukrayna'dan derinliği 250 km'dir. Yani Karadeniz'in kuzeyinden güney istikametine doğru 250 km kadar sokulan ve yaklaşık 325 km genişliğindeki bir toprak parçasıdır. Türkiye'nin 270 km kuzeyinde kalmaktadır. Yarımadanın yüzölçümü 26.000 km^2 olup, alanı Avrupa ülkelerinden Belçika'ya yakındır.[1]

Kırım'da bulunan en önemli şehir Sivastopol'un Ankara'ya uzaklığı 525, İstanbul'a uzaklığı ise 550 km'dir. Karadeniz'in doğusunda kalan önemli limanlardan Novorossisk-Samsun arası 400, Soçi-Samsun arası 375 ve Soçi-Trabzon arası 290 km'dir. Karadeniz'in batısı ve doğusunda iki önemli kıyı şehri olan Burgaz ve Batum arasındaki mesafe ise 1.150 km kadardır. Bu mesafeler, Kırım'ın Karadeniz rotaları üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir. Kırım'ın konumu, bu haliyle Karadeniz'i kontrol eden stratejik öneme sahip bir yarımada olduğunu açıkça göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kırım

Sovyetler Birliği'nde iktidarda olan ideoloji, Avrupa'nın hem demokratik hem de otoriter ülkeleri tarafından reddediliyordu. Dolayısıyla, Rusya 1930'larda Avrupa siyasetinde genellikle yalnız bırakılmıştı. Almanya

1 Paul Carell, *Barbarossa Harekâtı 1. Cilt*, çev. Hüsnü Erentok, Sinan Yayınları, İstanbul, 1974, s. 365. Belçika yaklaşık 31.000 km^2'dir. Bkz: https://www.britannica.com/place/Belgium (07.03.2019).

Rusya'ya saldırdıktan sonra ise doğal bir müttefik bulduklarına sevinen İngilizler haricinde herkes Sovyetler Birliği'nin imhasını kabullenmiş görünüyordu. Romenler ve Finler doğrudan Almanların müttefiki olarak Doğu Cephesi'nde rol oynadılar. Bunlara Macarlar ve İtalyanlar da eklendi. Almanların müttefiki olduğu halde Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmeyen tek ülke Bulgaristan oldu. Tarafsız olan İspanya ise sadece gönüllülerden oluşan bir piyade tümenini Doğu Cephesi'nde savaşması için Almanların emrine verdi. Bir başka tarafsız ülke olan Türkiye ise Sovyetler Birliği'nin mağlup edilmesine karşı olmadığı konusunda samimi ülkelerden biriydi.[2]

Rusya'nın istilasının kod adı olan Barbarossa Harekâtı 22 Haziran'da başlatıldı. İlk bir ayın raporlarından sonra 23 Temmuz'da, 19 Temmuz tarihli 33 No'lu Emir'e ek olarak yayınlanan emirde ise Güney Ordular Grubu'nun piyade tümenlerinin[3] çoğunluğuna Don Nehri'ne kadar olan bölgeyi ve Kırım'ı ele geçirme görevi verilmişti.[4] Hitler 12 Ağustos'taki 34 No'lu Emri'nde ise Romen petrol yataklarını tehdit eden hava üslerinin bulunması nedeniyle Kırım'ın ele geçirilmesini açıkça beyan etmiştir.[5] 21 Ağustos'taki Almam Silahlı Kuvvetleri Yüksek Karargâhı emrinde, kış başlamadan ele geçirilmesi gereken bölgelere Kırım'ın da dâhil edildiği görülmektedir.[6]

Doğu Cephesi'nin bu güney kesimi, Almanlar için harekâtın vurucu kısmını teşkil etmiyordu. Buna rağmen sonbahara girilirken, Almanlar Avrupa Rusya'sının iç kesimlerine kadar sokulmayı başarmıştı. Bu sırada Sovyetler Birliği'nin ekonomisinde önemli bir yer tutan Ukrayna'nın işgal edilmesi, kısa bir süreliğine öncelik kazandı. Böylece Kırım'ın istilası da yürürlüğe konuldu. Kırım tehdit altına girince, Odessa'da inatla direnen Sovyet birlikleri buradan çekilerek, takviye için Sivastopol'a gönderildiler. Başka bir deyişle, Sovyet askeri liderleri Sivastopol'u Odessa'ya tercih ettiler.

---

2 Michael Bloch, *Ribbentrop*, Abacus, London, 2003, s. 370.

3 Bir Alman tümeni resmi olarak 17.200 personelden oluşuyordu. Ancak tümenlerin personel mevcudiyeti ülkelere, kurumlara ya da mevcut şartlara göre değişiklik göstermiştir. Ülkeler genellikle 17.000-18.000 askerden oluşan tümenler kullanırlarken, hazırlık safhasında savaşa yakalanan Sovyet ordusunda bu sayı 12.000 askere kadar düşmüştür. Almanların muhafız statüsüne sahip *Waffen-SS* tümenleri ise resmi olarak 21.000 askeri geçmiştir. Ancak savaşın ilerleyen dönemlerinde kurulan tümenler için yeterli katılım sağlanamadığı için tümenlerin mevcudiyetlerinin önce 10.000-14.000 askere, savaşın sonlarına doğru ise birçok tümenin 6.000-8.000 askere kadar düştüğü gözlemlenmiştir.

4 David M. Glantz, *Operation Barbarossa Hitler's Invasion of Russia 1941*, The History Press, Port Stroud, 2011, s. 276.

5 Glantz, *Operation Barbarossa…*, s. 279.

6 Glantz, *Operation Barbarossa…*, s. 281.

Bu takviye sayesinde Almanların Kırım'ı tamamen zapt etmeleri, düşündükleri kadar kısa sürede gerçekleşmedi.

Almanların Kırım'ı Zaptı (Ekim 1941-Nisan 1942)

Karadeniz'in kuzey kenarının ortasında yer alan Kırım, buradan denizin her tarafına havadan ve denizden ulaşmak için doğal bir üs fonksiyonuna sahipti. Hitler özellikle elindeki en büyük petrol rezervi olan Romanya'daki Ploeşti havzasının Sovyet uçakları tarafından tehdit edilmesini istemiyordu. Ploeşti, zayıf karnı petrol olan Alman savaş makinesi için en önemli bölgeydi. Ayrıca Almanlar açısından Türkiye üzerinde olumlu tesiri olması için de Kırım'ın hemen alınması gerekiyordu.[7]

Ancak özgün coğrafyası, Kırım'ı savunma açısından avantajlı kılıyordu. Sivaş Lagünü'nün çoğu kesimi piyade tarafından aşılabilir durumda değildi. Botları kullanmak için de çok sığdı. Doğuda çok dar olan, uzun köprülerle birleştirilmiş bir tren yolu ve bir şosenin bulunduğu Gerinçesk Kıstağı ise buradan taarruzu imkânsız kılıyordu. Dolayısıyla Kırım'ın giriş kapısı, sadece 7 km eninde olan, kuzeyindeki Perekop Kıstağı'ydı. Bu yolun devamında, daha güneyde ise İşun Kıstağı mevcuttu ki, burada bulunan tuz gölleri güneye geçiş yollarının toplam genişliğini 3-4 km'ye kadar indiriyordu.

Kırım'da Rusların önemli hava üsleri bulunuyordu. Dolayısıyla bölgede Sovyet hava üstünlüğü mevcuttu. 12 Eylül 1941'de 11. Ordu'nun komutanı olarak atanan Orgeneral Erich von Manstein, bu iki kıstağın geçilmesi amacıyla bu sektörde girişilecek bir taarruz için yüksek oranda kaybın göze alması gerekeceğini belirtmiştir. Ne var ki, Manstein'in 11. Ordusu'na hem iki kolorduyla[8] Azak Denizi'nin kuzeyinden Rostov'a ilerlemesi hem de bir kolorduyla Kırım'ı işgal etmesi görevi verilmişti.[9]

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Alman LIV. Kolordusu 24 Eylül'de Perekop Kıstağı'na taarruza geçti. Sovyet savunması 15 km derinlemesine hazırlanmıştı. Kıyasıya çarpışmalardan sonra 26 Eylül'de Perekop düştü ve Almanlar Türk Duvarı ya da Tatar Siperleri denilen mevkiyi[10] aştılar. Üç gün

7 Erich von Manstein, *Kaybedilen Zaferler*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstanbul Askeri Basımevi, İstanbul, 1962, s. 205.

8 Kolordu genellikle üç tümen gücünde, 50.000 civarında personele sahip olan birliklerdir.

9 Manstein, s. 206-207. Manstein Kırım için ayrılan kuvvetin az olduğu ve Güney Ordular Grubu'nun birliklerini iki cepheye bölerek, Azak Denizi'nin hem kuzeyinden hem de güneyinden aynı anda harekât yapmasını doğru bulmuyordu.

10 Türk Duvarı ya da Tatar Siperleri denilen bu tahkimat, 15. yüzyılda Türkler tarafından Perekop Kıstağı'nda, 12-15 km. derinlemesine oluşturulmuştu (bkz: Carell, *Cilt 1*, s. 366). Burası 1941 Eylül'ünde Sovyet ordularının, 1944 Nisan-Mayıs'ında da Almanların cephe hattındaki savunma tahkimatlarının belkemiği olmuştur.

süren savaşlarda Sovyet cephesi derinliğine yarılmış; 10.000 esir, 112 tank ve 135 top bırakan Sovyet birlikleri İşun Göller Kıstağı'na çekilmişti. Ancak burada karşılaşılan Sovyet tümenlerinin sayısı da altıya çıkmıştı.[11] Bölgedeki kuvvet dengesi Kızıl Ordu'nun lehindeydi. Almanların bu sektörde henüz tank birlikleri yoktu.[12] Buna karşı savunmadaki Rusların tankları mevcuttu.[13] Yine de 26 Eylül'de Almanlar cepheyi yardılar. Sovyet harekât grubunun komutanı General Pavel Ivanovich Batov, birliklerini savaşarak Sivastopol'daki tahkim edilmiş bölgeye çekti.[14] Ancak aynı gün Sovyet 18. ve 9. orduları da toplam 12 tümenle Alman ve Romenlerin doğuda kalan sol kanatlarına hücum ettiler ve cepheyi Romenlerin yerleştirildikleri kesimden 15 km derinliğinde yarmayı başardılar.[15] Manstein, öngörüsünde haklı çıkmış, ordusunun iki cepheye bölünmesi nedeniyle Kırım'ın hızla zaptı suya düşmüştü. Bunun üzerine 11. Ordu'ya iki kolordu bırakılmak suretiyle Manstein sadece Kırım'ın zaptıyla görevlendirildi. Bu arada Romen Devletbaşkanı Mareşal Ion Antonescu ile görüşen Manstein, kendisinden Kırım'ın batı sahilinin güvenliğini sağlamak amacıyla bir dağ tugayı[16] ve bir de süvari tugayı almayı başardı.[17]

11. Ordu'nun Kırım'ı işgale başlaması üzerine, *Stavka*[18] 30 Eylül'de Odessa Savunma Bölgesi'nin boşaltılarak, buradaki birliklerin Kırım'ın savunulması için kullanılmasına karar verdi. Bunun üzerine Sovyet Karadeniz Filosu, Odessa'daki birliklerin tamamını 2-16 Ekim arasında Odessa'dan tahliye ederek Sivastopol'a çıkardı.[19] Böylece Almanların Sivastopol'u erkenden zapt etmelerinin önüne geçilmiş oldu. Bu hareketin Almanların Kırım'ı zaptını yedi ay geciktirdiğini söyleyebiliriz.

1941 Ekim'inin başında, Azak Denizi'nin kuzeyinde cereyan eden çarpışmalarda, Alman Birinci Panzer Grubu Sovyet birliklerini arkadan çevirerek Tokmak-Mariupol-Brdansk sahasında imha ederek 65.000 esir

11 Manstein, s. 208-209.
12 Carell, *1. Cilt*, s. 363.
13 Carell, *1. Cilt*, s. 365.
14 Harold Shukman, *Stalin's Generals*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1993, s. 38.
15 Manstein, s. 209.
16 Tugay genellikle 6.000 civarında personelden oluşan, alay ve tümen arasındaki birliktir. Üç alayın gücüne sahip olup, üç tugay gücü de tümeni oluşturur.
17 Manstein, s. 214.
18 Sovyet Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı.
19 Glantz, *Operation Barbarossa…*, s. 130, 151. Odessa boşaltması sayesinde 86.000 asker, 15.000 sivil, 1.000'den fazla kamyon, 20.000 ton mühimmat, 400 top ve Bağımsız Sahil Ordusu'nun 32.000 adamı Sivastopol'a nakledildi (bkz: I.C.B. Dear (gen. ed.), *The Oxford Companion to World War II*, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 105.

almış, 125 tank ve 500'ün üzerinde top Almanların eline geçmişti.[20] Bu zafer Almanlara Kırım'a giriş kapısını açmıştı. Ancak üç haftalık bir gecikmeye neden olan bu gelişme, Kırım Harekâtı'nın uzamasının bir başka önemli sebebidir.[21]

Artık Kırım'ın savunulması için 235.000 Sovyet askeri yarımadaya yığılmıştı.[22] Bunun üzerine 18 Ekim'de Manstein'in ordusu Işun Kıstağı'ndan Kırım'a hücum etti. Ancak yarımadayı savunan Sovyet 51. Ordusu'nun çetin direnişi sonucunda, Almanlar 25 Ekim'de tükenmiş gibiydi. Ne de olsa 1941 Ekim'inde Kırım'da yapılan çarpışmalarda sayı üstünlüğü Kızıl Ordu'daydı. Bununla birlikte cephenin aşağı kesiminde hava üstünlüğü de Rusların elindeydi. Bombardıman uçaklarının yanı sıra 200 I-15 ve I-16 tecrit uçağından oluşan bir avcı alayı da Kızıl Ordu birimlerine destek veriyordu. Sovyet hava gücünün üstünlüğü olan sektörlerdeki Alman askerleri, sürekli siperler ve avcı çukurları kazmak zorunda kalıyorlardı.[23] Bu aşamada Alman 11. Ordusu'nun altı tümeni, Sovyetler'in sekiz piyade ve dört süvari tümenine karşıydı. Bunun nedeni de Rusların, 4. Romen Ordusu'nun kuşattığı Odessa'yı 16 Ekim'de denizden boşaltarak, buradaki birliklerini Kırım'a getirmeleriydi. *Luftwaffe*,[24] bu boşaltmayı engellemek için düzenlediği baskınlarla 32.000 tonluk gemi batırmıştı. Her şeye rağmen, yarımadadaki Sovyet savunması 28 Ekim'de çöktü ve Almanlar ricat eden Rusları takibe koyuldular.[25]

Odessa'dan getirtilen ve beş piyade ile iki süvari tümeninden oluşan Sovyet IX. Kolordusu, artık Kerç Burnu'na doğru çekiliyordu. Alman XXXXII. Kolordusu'nun üç tümeni Kerç'e çekilenleri, XXX. Kolordu ile LII. Kolordu'nun beş tümeni ve bir motorize tugayı da Simferopol'a çekilenleri takip ediyordu. Her iki grubun arasında ise Romen Dağ Kolordusu vardı. Simferepol'a önceden varan Alman 72. Piyade Tümeni'nin öncüleri burayı 1 Kasım'da alınca, bu sektördeki Sovyet birlikleri ikiye bölündüler. 15 Kasım'da ise Kerç düştü. Ertesi gün, Sivastopol haricinde bütün Kırım Almanların eline geçmişti. Çarpışmalarda yer alan 200.000 Rus askerinin

20 Manstein, s. 213.
21 Carell, *1. Cilt*, s. 368-372.
22 Krivosheev, s.122.
23 Carell, *2. Cilt*, s. 6. Bu uçaklar yavaş, ancak manevra kabiliyeti yüksek uçaklardı. Bu özellikleri sayesinde cephe gerisindeki sevkiyata büyük zararlar veriyorlardı.
24 Alman Hava Kuvvetleri.
25 Manstein, s. 215. Odessa'dan 191.400 grostonluk 37 gemiyle, Alman uçaklarına fark ettirmeden bir gecede 70.000-80.000 asker Sivastopol'a getirilmişti. Ancak Rus kaynaklarına göre sadece piyadeler karaya çıkarılabilmişti. Taşıtlar, atlar ve ağır topçu indirme rampaları olmadığı için gemilerde bırakılmışlardı. Bunlar limanda battılar. Bkz: Carell, *2. Cilt*, s. 10.

100.000'inden fazlası esir edilmiş, en az 25.000'i ölmüş, 700 top ve 160 tank ise ele geçirilmişti.[26] Rus kaynaklarına göre ise Kızıl Ordu'nun 18 Ekim ve 16 Kasım arasındaki toplam kayıpları 63.860 olmuştu. Bunların 48.438'i telafi edilemeyen kayıplar, 15.422'si ise hasta ve yaralı olanlardı.[27]

1941 Kasım'ında Sivastopol'da, 21.000'i deniz piyadesi olan 50.000'in üzerinde Sovyet askeri vardı.[28] Gecikme sayesinde şehir son derece kuvvetli bir şekilde tahkim edilmişti ve Sovyet Karadeniz Filosu sayesinde deniz yoluyla sürekli takviye ediliyordu. Almanlar Sivastopol'u alamadıkları için Karadeniz'in kontrolü de hâlâ Rusların elindeydi. Manstein şehri hızla almak istiyordu. Ancak Rostov'da ortaya çıkan nazik durum üzerine emrindeki iki tümen, 17 Ekim'de Güney Ordular Grubu Komutanlığı tarafından alınarak, Azak Denizi'nin kuzeyine sevk edilmişti. Bu da Sivastopol'a yapılacak nihaî taarruzu imkânsız kılıyordu.

Bu arada Aralık başında Alman Merkez Ordular Grubu Moskova önlerinde durdurulduş ve bunu Sovyet karşı taarruzu izledi. Burada Almanlar savaşın başından beri ilk kez ağır kayıplarla tanıştılar ve uzun bir mesafe boyunca geri atıldılar. Dolayısıyla, stratejik ihtiyat Merkez Ordular Grubu'na yönlendirildi. Bu da cephenin diğer bütün kesimlerinde çarpışan Alman kuvvetlerinin takviyesini olumsuz etkiledi. Kırım'daki Alman birlikleri de bu olayın tesiri altında kaldılar. Bununla birlikte, alınan kararlarda Sivastopol düşse bile Kırım'ın muhafazasının önemine dikkat çekiliyordu.[29]

Sivastopol'un alınması için başlatılacak taarruz, ilk olarak 8 Aralık 1941 olarak düşünüldü. Taarruzun dört, beş günde başarıya ulaşacağı tahmin edilmişti.[30] Ancak bu arada Azak Denizi'nin kuzeyinden Don Nehri'ne varıp, Rostov kentini ele geçiren Güney Ordular Grubu'nun atbaşı Birinci Panzer Grubu, kuvvetli bir karşı saldırıya maruz kaldı ve çevrilme tehlikesiyle Mius Nehri'nin gerisine çekildi. Bu çekilme Alman mareşalleri arasından en saygını olan, Güney Ordular Grubu Komutanı Mareşal Gerd von Rundstedt'in Hitler

---

26 Manstein, s. 214-222.

27 G. F. Krivosheev, (gen. ed.), *Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century*, Greenhill Books, London, 1997, s. 107.

28 Alexander Werth, *Russia at War 1941-1945*, Caroll & Graf Publishers, New York, 2000, s. 394.

29 *German Report in Russia*, s. 95.

30 Charles Burdick, Hans-Adolf Jacobsen (eds.), *The Halder War Diary 1939-1942*, Presidio, Novato, 1988, 28 Kasım 1941, s. 566. "Halder'in Günlüğü", 1938-1942 arasında Alman Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı olan Orgeneral Franz Halder'in tuttuğu günlüktür. Halder katıldığı üst düzey toplantılarda konuşulan askerî, siyasi, teknolojik, lojistik ve ekonomik gibi konuyu ve alınan kararları bu günlükte toplamış olduğundan savaşın öncelikli kaynaklarından biri kabul edilir.

tarafından görevden alınmasına neden oldu. Gruba bağlı olan 11. Ordu'nun Kırım'da mücadele eden birlikleri de bundan etkilendi. Azak Denizi'nin kuzeyindeki cephe 6 Aralık'ta, Mius Nehri üzerinde sabitlendi.[31] Buna bağlı olarak, Sivastopol Taarruzu'nun günü de 10 Aralık'a alındı.[32] Ancak taarruz 17 Aralık'ta başlayabildi. Ne var ki, Almanların ilk bazı başarılarının ardından gelen çetin direniş harekâtı zora soktu. Taarruzun ertesi gün sürdürülmesi kararlaştırıldı.[33] Yinelenen taarruzlar bir sonuç vermedi. Manstein bu çarpışmalarda taarruz topçusunun çok yetersiz olduğunu fark etmişti.[34] Şehri almak için yapılan taarruzlar 30 Aralık'ta durduruldu.[35]

Bu arada Sovyet birlikleri Kırım'ın doğusundaki Alman birliklerini tehdit eder konuma gelmişlerdi. Sovyet 51. Ordusu, 26 Aralık'ta Kerç şehrinin iki tarafından çıkartma yaptı ve kuzey sahilindeki diğer bazı küçük çaplı çıkartmalarla bunu destekledi. Kerç'in kuzeyindeki çıkartma 28 Aralık'a kadar, Alman 46. Piyade Tümeni'nin karşı vuruşuyla genelde başarısız olmuştu. Ancak 29 Aralık'ta Sovyet 44. Ordusu'nun Feodesia'ya da çıkartma yaparak, tümenin XXXXII. Kolordu ile bağlantısını kesince, kolordu komutanı Hans von Sponeck, Kerç Yarımadası'nın tahliyesini emretti.[36] Sovyet 44. Ordusu ise 4 Ocak'a kadar altı tümeniyle Feodosya'nın batısındaki Eski Kırım'a kadar ilerlediyse de Almanlar Sivaş-Ak-Monay Hattı'nda tutunmayı başardılar.[37]

Sovyet ilerlemelerine rağmen, Alman komutanlar önce Sivastopol Taarruzu'nun sürdürülmesini kararlaştırdılar.[38] Ancak Kırım'ın doğu ucundaki Sovyet köprübaşına yapılan yığınak nedeniyle taarruzu durdurmak zorunda kaldılar.[39] Yarımadanın doğusundaki mücadele Kızıl Ordu'ya pahalıya mal oldu. 25 Aralık 1941 ve 2 Ocak 1942 arasındaki Kerç-Feodosya amfibi harekâtlarına 82.500 askerle başlayan Kızıl Ordu'nun sekiz piyade tümeni ve iki piyade tugayının; ölü, ölümcül yara alarak sonradan ölen, yitik, esir ve firari olmak üzere telafi edilemeyen kayıpları 32.453 olmuştu. Buna 9.482 hasta ve yaralıda eklendiğinde toplam kayıpları 41.935'i bulmuştu.[40] Ağır zayiata aldırmayan Kızıl Ordu, takviye alarak 5 Ocak'ta donanmanın

31 Burdick, 6 Aralık 1941, s. 579.
32 Burdick, 8 Aralık 1941, s. 582-583.
33 Burdick, 17 Aralık 1941, s. 590-591.
34 James Lucas, *Hitler's Enforcers Leaders of the German War Machine 1939-1945*, Cassell Military, London, 2000, s. 75.
35 Manstein, s. 230-232.
36 Sponeck, Kerç'in tahliyesi üzerine Manstein tarafından görevinden alındı.
37 Manstein, s. 232-236.
38 Burdick, 30 Aralık 1941, s. 596.
39 Burdick, 31 Aralık 1941, s. 596-597.
40 Krivosheev, s.122.

desteğinde Feodosya limanına kuvvetli bir çıkartma daha yaptı. Eş zamanlı olarak, şehirde halkın ve dışarıda çetelerin katıldığı bir isyan çıktı.

Öte yandan Sivastopol'un kuzeyindeki Evpatorya sektöründeki çarpışmalar 7 Ocak'ta son buldu. Buradaki bütün Ruslar ölmüş ya da esir edilmiş, ayrıca 1.200 kadar çeteci de öldürülmüştü. Ancak *Luftwaffe* bu sektördeki çarpışmalara destek sağlamaktan uzak kalmıştı. Havaalanları donduğu için, Alman uçakları havalanamıyorlardı.[41]

Sivastopol önlerinde kalan dört Alman tümeni ve bir Romen dağ tugayı Sovyet saldırılarına maruz kalınca, destek olarak buradan Feodosya'ya gönderilecek iki tümen gecikti.[42] Nihayet XXX. ve XXXXII. kolordular, 15 Ocak'ta Feodosya'da sekiz tümen ve iki tugaydan oluşan Ruslara karşı, zayıflamış üç buçuk Alman tümeni ve bir Romen tümeniyle saldırıya geçtiler. Mihver birlikleri 18 Ocak'ta Feodosya'yı geri aldıklarında Ruslar 6.700 ölü ve 10.000 esir vermiş, 177 top ve 85 tank kaybetmişlerdi.[43] Saldırı 24 Ocak'a kadar sürdürüldü.[44]

Almanlar 1942 Şubat'ında yeniden Sivastopol ve Kerç taarruzları için hazırlanmaya başladılar.[45] Ancak 27 Şubat'ta yeniden büyük bir taarruza başlayan Ruslar, Sivastopol'daki çemberi yarmaya çalıştılar. Ağır çarpışmalara rağmen, Alman hattı yarılamadı. Gerçi Romenlerin bulunduğu kuzeydeki (Azak Denizi'nin güney kıyısında) Parpaç kesiminde cephe bir süreliğine yarılmıştı. Ancak bölgedeki bataklığı iyi kullanan Almanlar, 3 Mart'a kadar süren çarpışmalarda başarı sağladılar. Sivastopol'daki tazyik de aynı güne kadar sürdü.

13 Mart'ta iki zırhlı tugayın katılımıyla yeniden büyük taarruza geçen Ruslar, artan zırhlı desteğiyle Almanları zorlamak istediler. Israrlı taarruzlar sonucunda, ilk üç günde 136 tank kaybettiler. Nihayet XXXXII. Kolordu, 18 Mart'ta başka bir taarruza dayanamayacağını bildirdi. Tam bu sırada OKH[46] ihtiyatı olan 22. Panzer Tümeni bu sektöre sevk edildi. Almanlar bu takviye sayesinde 20 Mart'ta karşı saldırıya geçseler de başarısız oldular. 22. Panzer Tümeni bu ilk çarpışmasında 28 düşman tankı yok etmesine rağmen ağır kayıplara uğradı.[47] Yine de bu sayede yeni bir büyük taarruza hazırlanan Kızıl

41 Manstein, s. 238.
42 Bu arada hastalanan XXX. Kolordu komutanı General Hans von Salmuth da yerini General Maximilian Fretter-Pico'ya bıraktı. Bkz: Manstein, s. 240-241.
43 Manstein, s. 240-241.
44 Burdick, 24 Ocak 1942, s. 606.
45 Burdick, 21 Şubat 1942, s. 607.
46 OKH: *Oberkommando des Heeres*, Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı.
47 Antonio J. Munoz, "Just or Unjust Reputation: Was the 22nd Panzer Division worth

Ordu, uğradığı şok karşısında bu taarruzu ertelemek zorunda kaldı. Ertelenen taarruz 26 Mart'ta başladıysa da geri püskürtüldü. Almanlar Kerç sektöründe hâlâ hava desteğinin eksikliğinden şikâyetçiydiler.[48]

Ruslar son olarak 9 Nisan'da 160 tankın desteğiyle tekrar saldırdılar ve 11 Nisan'a kadar süren çarpışmalarda ağır kayıplarla geri püskürtüldüler. Böylece Sovyet birliklerinin saldırı gücü tükenmiş oldu.[49] Bu harekât sırasında Sovyet Karadeniz Filosunun desteklediği, Kırım'ın batı sahiline yönelik bir çıkartma girişimi de başarısızlığa uğradı.[50] Bu harekâtlar başarıya ulaşmasalar bile, en azından üç Alman tümenini yerlerine mıhlamak suretiyle Sivastopol'un savunmasına nefes aldırdılar.[51] Bu arada Halder'in 28 Mart'ta günlüğüne düştüğü bir nota göre, Almanların Kerç üzerinde kitlesel hava gücüne ihtiyaç vardı.[52] Bu da özellikle Kuban civarında üslenmiş Sovyet uçaklarının Alman savunması üzerindeki baskısını göstermektedir.

Tümgeneral Dimitri T. Kozlov'un Kırım Cephesi kuvvetlerinin taarruzu Nisan sonunda başarısız olmuştu.[53] 1941 Ekim'inden 1942 Nisan'ına kadar ağır çarpışmalara giren Kırım'daki Alman birlikleri toparlanarak inisiyatifi ele aldılar ve 8 Mayıs 1942'de yoğun bir hava taarruzu desteğinde, "Tuzak Avı" (Bustard) Harekâtı ile Kerç istikametinde saldırıya geçtiler. Taarruzu yakından destekleyen Alman VIII. Hava Kolordusu önemli bir rol oynadı. Uzun ve etkili bir bombardıman sayesinde kuvvetli Sovyet tahkimatları zayıflatıldı. Sonuç olarak 12 Mayıs'ta Kerç'te 29.000 esir alınırken, 220 top

---

establishing?" https://www.academia.edu/36998983/22_Panzer_Division.pdf, s.10 (15.03.2019). Halder, günlüğünde Kerç sektöründe çarpışan tankların çoğunun değersiz ve modası geçmiş olduklarını ve bunların eğitim birliklerinden geldiklerini belirtmiştir (bkz: Burdick, 18 Mart 1942, s. 610). Gerçekten de 22. Panzer Tümeni aslen Çekoslovak menşeli olan, vurucu gücü ve savunması zayıf Pz-35(t) ve Pz-38(t) tanklarından mürettepti. Tank sayısı da standart bir panzer tümeni seviyesinin altındaydı. Buna karşı Ruslar, Kırım'da çok sayıda tank kullanıyorlardı (bkz: Munoz). Öyle ki, Kerç sektörünün kuzey kesimini tutan 46. Piyade Tümeni, sadece Ocak-Şubat 1942'de 180 Sovyet tankı yok etmişti (Munoz, s. 6). Sovyet 51. Ordusu mevcudiyeti düşük de olsa üç tank tugayı, b,r tank alayı ve bir de tank taburuna sahipti ve çoğu hafif tanklar olsa da elindeki toplam tank sayısı Mart ortasında 225 idi (Munoz, s. 8-9).

48 Halder günlüğünde Kerch üzerinde kitlesel bir hava gücüne ihtiyaç olduğundan söz etmektedir (bkz: Burdick, 28 Mart 1942, s. 612). Halder'in notu bu dönemde Kerç sektöründe hem Alman hava gücünün zayıf olduğunu, hem de saldıran tarafın Ruslar olduğu için, Rus hava desteğinin yoğun olduğunu işaret etmektedir.

49 Manstein, s. 242-245.

50 Burdick, 11 Nisan 1942, s. 613.

51 Alan Clark, *Barbarossa The Russian-German Conflict, 1941-1945*, New York, Quill, 1985, s. 199.

52 Burdick, 11 Nisan 1942, s. 612.

53 Georgiy K. Jukov, *Kitle Savaşının Ustası Mareşal Jukov*, Çev. İhsan Gürkan, Baskan Yayınları, İstanbul, 1982, s. 181.

ve 170 tank ise yok edildi ya da ele geçirildi.[54] 16 Mayıs'ta Kerç şehri yeniden Almanlara geçti. 18 Mayıs'ta bu sektördeki bütün çarpışmalar sona erdiğinde; Almanlar 170.000 esir, 1.133 top ve 258 tank ele geçirmişlerdi.[55] 8-19 Mayıs'taki Kerç savunmasına 249.800 askerle katılan Kızıl Ordu'nun toplam kayıplar 176.566'yı bulmuştu. Bu kayıpların 162.282'si telafi edilemez kayıplar, 14.284'ü de yaralı ve hasta olanlardı.[56] Bu arada Almanlar, kaçarak bölgedeki kalker mağaralarına sığınan 7.000 Sovyet askerini, mağara girişlerini patlattıktan sonra içeri gaz vermek suretiyle etkisiz hale getirmişlerdi.[57] Artık yarımadada alınamayan tek yer Sivastopol'du.

Azak Denizi'nin çevresindeki birlikler Güney Ordular Grubu'na bağlı olarak yeni kurulan "A" Ordular Grubu çatısı altında teşkilatlandırıldı. Böylece Kırım'ın ve Kafkaslar'ın zaptı için odaklı ve daha örgütlü bir harekât hazırlığına girişildi.[58] Buna karşı Kırım'da kış boyunca hedefe ulaşmayan üç taarruz gerçekleştiren Kızıl Ordu tarafında ise Kırım'ı kurtarmak amacıyla 28 Ocak 1942'de Kafkas Cephesi'nden ayrılarak, Tuğgeneral D. T. Kozlov'un komutasında Kırım Cephesi kurulmuştu. Ayrıca *Stavka*, Halk Komiseri Lev Z. Mekhlis'i de buraya yollamıştı. Ancak Cephe'ye yardım edeceğine kıdemli personelle uğraşmaya başlayan Mekhlis, kendisine refakat eden Tuğgeneral P. P. Vechry'yi Kozlov'un kurmay başkanı olan F. I. Tolbukhin'in yerine atadı.[59]

Sivastopol'un zaptı için Manstein'in Alman 11. Ordusu'nun LIV. ve XXX. kolorduları ve Romen Dağ Kolordusu görevlendirildiler. Taarruz için ikisi Romen dağ tümeni ve biri hafif tümen olmak üzere, toplam dokuz tümen ve bir de takviyeli alay hazırlandı. VIII. Hava Kolordusu bu birlikleri destekleyecekti. Ancak bu sefer en önemlisi yoğun topçu desteğiydi. Bir adet 800 mm'lik "Dora"[60] topu ve iki adet 600 mm'lik topun yanı sıra 420 ve 305

54 Burdick, s. 615.
55 Manstein, s. 246-255.
56 Krivosheev, s. 108.
57 Max Hastings, *All Hell Let Loose The World at War 1939-1945*, Harper Press, London, 2012, s. 300.
58 Bu dönemde Güney Ordular Grubu Komutanı Mareşal Fedor von Bock, "A" Ordular Grubu Komutanı ise Mareşal Wilhelm List idi. Güney Ordular Grubu'nun daha kuzeyde kalan kesimi için ise "B" Ordular Grubu kurulmuş ve başına da Orgeneral (sonradan Mareşal) Maximillian von Weichs getirilmişti.
59 Semyon M. Shtemenko, *İkinci Dünya Savaşı'nda Rus Harekâtı 1941-1945*, Çev. Güven Korulsan, Yaşar Uçar, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 56-57.
60 Almanların kullandığı 800 mm.lik Dora topu, Savaş Tarihi'nin gelmiş geçmiş en büyük topudur. 1.500 tonluk bu canavar ray üzerinde hareket ediyor, 20 dakikada bir atış yapabiliyor, 19 km uzaktan hedefe yedi tonluk bir mermi göndererek, 30 metre yarıçapında dev bir krater açabiliyordu. 1.400 kişilik mürettebata sahip bu top için destek birimlerle birlikte seferber olan

mm'lik obüsler, 190 mm'lik ağır toplar, çeşitli obüs ve havan bataryaları toplanmıştı. Ayrıca 93 ağır ya da çok ağır batarya, 88 hafif batarya, 24 bomba atar bataryası, iki hücum topu taburu ve bir de tank taburu konuşlandırılmıştı. VIII. Hava Kolordusu Komutanı Orgeneral Wolfram von Richtofen de uçaksavar alaylarını kara savaşları için topçuların emrine vermişti. Böylece Almanlar, Sivastopol'da savaş boyunca en büyük topçu yığınağını yapmışlardı. Uzunluğu 35 km'yi bulan cepheye uçaksavar bataryaları da dâhil toplam 208 batarya yığılmış, yani kilometreye en az altı batarya düşmüştü.[61]

Sivastopol'u savunan Tümgeneral I. E. Petrov komutasındaki Sovyet Sahil Ordusu'nun ise yedi piyade tümeni, dört piyade tugayı, iki deniz piyade alayı, 600 topu, bir zırhlı treni ve 38 tankı bulunuyordu. Sovyet askerleri sayı olarak 106.000'i bulmakla birlikte, bunlar kuşatma boyunca sürekli denizden takviye edildi.[62] Ruslar Sivastopol'u takviye için özellikle denizaltıları kullanıyorlardı.[63] Bu şüphesiz, Luftwaffe'nin bölgede kurduğu hava hâkimiyetiyle yoğunlaştırdığı tecrit saldırılarına karşı bir önlemdi.

Saldırıyı Sovyet keşif kolları nihai taarruzu bir gün önce haber vermelerine rağmen, Kırım Cephesi buna karşı gerekli önlemleri alamadı.[64] Beş gün süren son yoğun bombardımanın ardından, Alman taarruzu 7 Haziran 1942'de başladı. Kuzeyden ve güneyden iki kol halinde şehre giren Almanlar, sert direnişle karşılaştılar ve adım adım çarpışarak ilerlediler. Kızıl Ordu birliklerinin çetin direnişi Luftwaffe'nin bazı filolarının üç gün daha bu sektördeki harekâtlara katılmasına neden oldu.[65] Çarpışmalar 17 Haziran'a kadar bu şekilde geçti ve her iki taraf da ağır kayıp verdiler. Yine de Almanlar istedikleri ilerlemeyi yapmayı başararak, ikinci savunma hattındaki önemli müstahkem mevkileri ele geçirdiler. Romen Dağ Kolordusu da iki Alman kolordusunun ortasında başarıyla ilerliyordu. 26 Haziran'da Sovyet birliklerinin tüm dış müstahkem mevkileri Almanların eline geçti. Ancak hem Alman ihtiyatı hem de cephede çarpışan alaylar, ağır kayıplardan dolayı tükenme noktasına gelmişti. Buna rağmen 29 Haziran'da, Alman piyadeler

---

toplam askerler sayısı 4.200'ü buluyordu. Sivastopol Muharebesi sırasında Sovyet ordusunun büyük bir mühimmat deposu bu topun mermilerinden birinin yakınına düşmesi sayesinde infilak etmişti.

61 Manstein, s. 255-263.

62 John Keegan (haz.), *The Times Atlas of the Second World War*, Harper & Row, New York, 1989, s. 62.

63 *German Report in Russia*, s. 141.

64 Shtemenko, s. 59.

65 *German Report in Russia*, s. 141. Sivastopol Taarruzu, Azak Denizi'nin kuzeyindeki genel taarruz harekâtı olan Mavi Harekât ile birlikte başlatılmıştı. Azak'ın kuzeyinde harekât alanı daha geniş olduğu için burada Luftwaffe'nin desteğine de daha fazla ihtiyaç vardı. Buradan da anlaşılıyor ki, Hitler artık Sivastopol'u her ne pahasına olursa olsun ele geçirmek istiyordu.

yoğun hava ve topçu desteğiyle iç müstahkem mevkilere taarruz ettiler. Ruslar Alman hatlarına birkaç kez kitlesel hava saldırısı düzenledilerse de Alman hava üstünlüğü karşısında oldukça zayıf kaldılar.[66] 1 Temmuz'da şehir temizlendi ve Herson Yarımadası da 4 Temmuz'da düştü. Böylece Kırım tamamen Almanların eline geçti.[67]

3 Haziran ile 4 Temmuz arasında Alman toplam kayıpları 80.000 kadardı. Ruslar ise Sivastopol'da teslim olan 90.000 kişi ile birlikte, 250.000 civarında asker ve 200 tank kaybettiler.[68] Sivastopol Muharebesi boyunca önemli bir rol üstlenen *Luftflotte* 4'e bağlı VIII. Hava Kolordusu 23.751 sorti gerçekleştirmiş, 20.500 ton bomba bırakmış, 141 Sovyet uçağını havada ya da karada yok etmiş, 611 motorlu araç, 10 tank ve 20 beton korugan yok etmiş, 48 topçu bataryasını susturmuş ve iki destroyeri ya yok etmiş, ya da ağır hasar vermişti.[69] Ancak *Luftwaffe* de 300 uçak kaybetmişti.[70] Sivastopol'daki başarısından ötürü Manstein'e mareşal rütbesi verildi. Öte yandan Kızıl Ordu'nun 30 Ekim 1941 ve 04 Temmuz 1942 arasındaki Sivastopol savunması sırasında verdiği toplam kayıplar 200.481 olmuştu. Bunların 156.888'i telafi edilemeyen kayıplar, 43.401'i ise hasta ve yaralılardı.[71] Sivastopol düşmeden önce buradan kaçmayı başaran NKVD[72] birimleri ise şehirden ayrılmadan önce tüm esir ya da hükümlüleri katlettiler.[73] Kızıl Ordu'nun Sivastopol'un savunmasındaki kayıpların korkunç boyutlara ulaşmasının nedeni ise Stalin'in buraya gönderdiği Devlet Komiseri Lev Mekhlis idi. Mekhlis Rus komutanların yalvarmalarına rağmen, bozgun alameti olacağı düşüncesiyle askerlerin siper kazmalarını reddetmişti.[74]

Kırım'ın Almanların eline geçmesi çok önemli bir olaydı. Almanların Kafkasya'ya yönelik ileri harekâtı için burası bir atlama noktası oldu. Artık

---

66 David M. Glantz, Jonathan House, *When Titans Clashed How The Red Army Stopped Hitler*, University Press of Kansas, Lawrence, 1995, s. 117.
67 Manstein, s. 263-276.
68 Bryan Perrett, *The Battle Book*, Arms and Armour Press, London, 1992, s. 266-267.
69 Samuel Mitcham, Jr, *Eagles of the Third Reich*, Presidio, Novato, 1997, s. 174.
70 Richard J. Overy, The Air War 1939-1945, Stein and Day Publishers, New York, 1980, s.70.
71 Krivosheev, s. 107. İlk başlarda sadece 52.000 olan asker sayısının takviyelerle nasıl arttığı, kayıp sayısından belli olmaktadır.
72 *Narodnyy Komissariat Vnutrennikh Del*: İçişleri Halk Komiserliği olup, Sovyetler Birliği'nde cezaevleri ve çalışma kamplarının güvenliğini sağlayan ajanstır.
73 Hastings, s. 300.
74 Hastings, s. 301. B.N. Nevzorov'un 1992 tarihli "Mai 1942-go: Ak Monai, Enikale" makalesine göre; Ruslar Kerç sektöründeki Şubat-Nisan harekâtlarında 226.370 asker kaybetmişlerdi. Mayıs'taki bozgunda ise 150.000'den fazla askerle birlikte 496 tank, 4.646 top ve 417 uçak kaybettiler ve 140.000 asker Kerç'ten boşaltılarak ya da yüzerek Taman'a çekildiler Bkz: Glantz, *When Titans…*, s. 343, d.n. 8.

Azak Denizi'nin her iki yanından Kafkaslar'a doğru ilerleyebileceklerdi. Nitekim Hitler 11 Temmuz'da verdiği "43 Numaralı Emir"de, Kırım'daki birliklerin Kerç Boğazı'nı geçmek suretiyle Ruslara yandan saldırmasını emretti. Böylece 11. Ordu birlikleri Kuzeybatı Kafkasya'daki çok önemli Maikop petrol yataklarını ele geçirmek amacıyla ilerlemeye başladı.[75] Bu ilerlemeyi yapacak örtme birlikleri ise Voronej-Stalingrad hattının güneyinde, Don Nehri'nin kıvrımının içinde kalan bölgeden Stalingrad'a ilerleyeceklerdi.

Kızıl Ordu'nun 1941-1942 kışında, Kırım'da gerçekleştirdiği çıkartmalar göstermiştir ki; Kırım alınamasaydı, Almanların Stalingrad ve Kafkasya'ya ilerleyecekleri kolların arkasında, hatları baltalayarak tehdit edecek bir üs olarak kalacaktı. Öte yandan Kırım'ın zaptı, Türkiye'nin 1942'de Almanya ile ilişkileri ilerletmeleri açısından da önemlidir. Stalingrad'a kadar, Türklerin -istemeseler de- Almanya'ya doğru meylettikleri söylenebilir.

Sovyet Ordusu'nun Kırım'ı Tehdit Etmesi (Şubat 1943)

2 Şubat 1943'te Stalingrad'daki çarpışmalar sona erdiğinde, Ruslar Orta Don kesiminde gerçekleştirdikleri "Küçük Satürn Harekâtı"nın da ötesine geçmişler, Don ve Donets nehirlerine ulaşmışlar ve daha kuzeyde ise Kursk ve Bjelgorod kentlerine 80 km. kadar doğudan yaklaşmışlardı. İlerlemeler devam etti ve her iki kent de 9 Şubat'ta Sovyet birliklerinin eline geçti. Böylece Almanlar için Stalingrad'dan bile daha büyük bir tehdit belirdi.

Mevcut durumdan sonuna kadar faydalanmaya kararlı olan Ruslar, Stalingrad'ı bile gölgede bırakacak büyük bir plan yürürlüğe koydular. Orgeneral Nikolai Vatutin'in Güneybatı Cephesi ve Orgeneral Filipp Golikov'un Voronej Cephesi birliklerinin ileri harekâtları sayesinde Harkov'u aldılar. Ardından zırhlı uçları Dinyeper Nehri'nin doğusundan nehre paralel olarak güneye doğru ilerlemeye başladılar. 8 Şubat 1943'te Güneybatı Cephesi'ne Almanların Dinyepropetrovsk ve Zaparoje'ye çekilmesine kesinlikle izin verilmemesi ve Donets'teki Alman birliklerinin Kırım'da kovalanması emri verildi. Voronej Cephesi ise yıpranmış olan birlikleriyle Güneybatı Cephesi'nin ilerleyişini kuzeyden örtmeyi başarmıştı.[76] Şimdi *Stavka*'nın revize ettiği plan dâhilinde Vatutin'in cephesi Almanların Donets grubunu Kırım'a doğru sürmek için baskı yapıyordu.[77] Hitler büyük bir kömür deposu olmak suretiyle ekonomik açıdan son derce önem verdiği Donetz

75 *German Report in Russia*, s. 149.
76 Shtemenko, s. 118.
77 David M. Glantz, From the Don to the Dnepr Soviet Offensive Operations December 1942-August 1943, Frank Cass, London, 2002, s. 108.

bölgesinin kaybının, Türkiye üzerinde yaratabileceği olumsuz siyasi etkiden korkuyordu.[78]

Harekât sahasının güneyinde, Azak Denizi boyunca büyük bir çıkıntı oluşturmuş olan Almanlar, sıkışmışlardı. Çıkıntı Azak Denizi'nin doğu ucuna yakın olan Taganrog'un doğusundan başlıyor, Mius Hattı'ndan 150 km boyunca kuzeydeki Voroshilovgrad'ın (Luhansk) batısına uzanıyor, oradan batıdaki Dinyepropetrovsk'a doğru 320 km kadar seyrediyordu. Voroshilovgrad-Dinyepropetrovsk arasındaki hat sabit değildi. Ruslar Dinyepropetrovsk-Zaparoje-Melitopol doğrultusunda ilerlemeyi başardıkları takdirde, Güney Ordular Grubu'nun 260.000 askerinin[79] neredeyse tamamı çevrelenmiş olacaktı. Burada 1.000 km'lik bir hattı tutmaya çalışan üç ordu ve iki ordu grubunun[80] imhası, şimdi Stalin'in en büyük isteğiydi.[81] Bu da üst üste ikinci bir Stalingrad faciası demekti. Güney Ordular Grubu Azak'ın kuzey kıyılarında yok edildiği takdirde, Rus ilerlemesinin önünde fazla bir birlik kalmıyordu. Almanya'dan parça parça gelmekte olan birliklerin bir kısmı elit olsalar bile, sayısal olarak Doğu Cephesi'nin güney kesimini tutmaktan çok uzaktılar. Melitepol-Çanköy arasının yaklaşık 150 km olduğunu düşünürsek, böyle bir durumda Ruslar kolaylıkla Kırım'a ulaşabilirlerdi. Bu da Kırım'daki 17. Ordu'nun da sonu demekti.[82]

Donetz bölgesi ve Kırım'ın kaybı düşüncesi, kim bilir Hitler'i nasıl korkutuyordu. Ruslar her ne pahasına olursa olsun, Dinyeper'i geçmemeliydi. Ancak Hitler'in her zaman direttiği "olduğun yeri sonuna kadar savun" emriyle bu iş olacak gibi değildi. Bu sefer ne Manstein ne de emrindeki komutanlar Hitler'i dinlediler. Hatta SS Zırhlı Kolordusu Komutanı Korgeneral Paul Hausser ve yardımcıları bile Manstein'in emirlerine uyarak, Harkov'u boşalttılar. Almanlar Voroshilovgrad-Dinyepropetrovsk arasındaki Sovyet ilerleyişine karşı koyamıyorlardı. Böylece Ruslar, Desna ve Dinyeper nehirlerine doğru yürüyüşlerini rahatlıkla sürdürdüler. Harkov şehrinin boşaltılmasına kızan Hitler, Manstein ile görüşmek için alelacele cepheye gitti. 18 Şubat'ta Manstein ile yaptığı görüşmelerle durumun vahametini kavradı. Manstein'in sunduğu cüretkâr çözüm planı, artık tek çare olarak görülüyordu. Görüşme sırasında Ruslar Dinyeper'e 60, Güney Ordular Grubu Karargâhının bulunduğu Zaparoje'ye ise 100 km mesafedeydiler. Alman karargâhına kadar hiçbir Alman savunma gücü bulunmuyordu. Ertesi gün Rus

78 Manstein, s. 437.
79 Shunk, s. 57-58.
80 Ordu grubu, bir görev için oluşturulan ya da şartlara bağlı olarak oluşan, kolordu ve ordu arasında geçici bir birlik.
81 Carell, *3. Cilt*, s. 220-221.
82 Harkov Karşı Saldırısı için bkz: Shunk.

öncü uçları 40 km daha ilerlemişlerdi. Rusların hızını gören Hitler, Manstein'in uyarısı üzerine Zaparoje'den hızla uzaklaşmak zorunda kaldı.[83] Rusların Harkov'dan güneye doğru geniş bir yayılmayla ilerlemesi sonucunda Don Ordular Grubu'nun Kırım Yarımadası'na hapsedilmesi tehlikesi, Almanların kâbusu olmuştu. Zaparoje Kırım'ın girişinden ise kuş bakışı 200 km kadar uzaklıktaydı.

Bu sırada "B" Ordular Grubu cephesinde kuvvet oranı 1:8 Almanların aleyhine iken, Merkez ve Kuzey ordular gruplarında bu oran 1:4 idi. OKH, eldeki tüm ihtiyat ve teçhizatı, en ağır savaşları vermekte olan Don Ordular Grubu'na akıttığı için diğer gruplardan buraya birlik kaydırarak, onların sektörlerinde de zayıflıklar yaratmak istemiyordu.[84] Manstein'in Don Ordular Grubu ve "B" Ordular Grubu birleşerek, yeniden Güney Ordular Grubu yapıldı. Güney Ordular Grubu Komutanı Manstein, şimdi 30 tümen mevcuduyla 700 km uzunluğunda bir cepheyi tutmaya çalışıyordu.[85]

Tam bu sırada Manstein dehasını gösterdi ve Sovyet zırhlı uçları onun korumasız kalan karargâhına 40 km mesafeye geldiklerinde, Harkov Karşı Taarruzu'nu başlattı. Rusların yakıtları tükenmek üzere olan zırhlı uçlarının öncüleri, iletişim ve lojistik hatları kesilince teslim oldular.[86] Onları izleyenler de gerilerine kol kol sızan taze Alman panzer birlikleri tarafından yok edildiler ya da geri atıldılar. İleri harekâtlarla Harkov ve Bjelgorod kurtarıldı ve Almanlar nihayet Azak Denizi'nin kuzeyinde, Mius Nehri üzerinde sağlam bir cephe hattı oluşturmayı başardılar. İki Rus cephesi artarda çökertilmişti. Böylece Kırım'ın girişi de şimdilik güven altına alınmış oluyordu.

Kırım'ın Yalıtılması Ve Kurtarılması (Ekim 1943-Mayıs 1944)

Wehrmacht 1943 ilkbaharında Stalingrad'ın açtığı yaraları önemli ölçüde sararak, inisiyatifi korumayı başarmıştı. Ancak Almanların 1943 Temmuz'unda giriştikleri *Zitadelle* (Hisar) Harekâtı, tam bir fiyaskoyla sonuçlandı ve Doğu Cephesi'nin dönüm noktası oldu. Alman orduları önce Kursk etrafında durduruldu ve akabinde Doğu Cephesi'nin her sektöründe Sovyet taarruzları başladı. 1943 sonbaharında hem Merkez Ordular Grubu hem de Güney Ordular Grubu ağır kayıplarla geri atıldılar. Sonunda Kiev Rusların eline geçti ve Kızıl Ordu birlikleri Ukrayna'da, Pripet Bataklıkları'nın güneyinden Polonya istikametinde ilerlemeye başladılar.

83 Carell, *3. Cilt*, s. 230-231.
84 Manstein, s. 446.
85 Manstein, s. 453.
86 Shtemenko, s. 118.

Böylece 1943 Şubat'ında Kırım'daki Alman birliklerinin yaşadığı tehdit, 1943 Eylül'ünde gerçekleşmeye doğru gidiyordu.

Kızıl Ordu birlikleri Dinyeper Nehri'nin güneyde hilal şeklinde kavis yaptığı bölgeye ilerlerken, Kırım'a yönelik harekâtın nasıl olması gerektiği konusunda da düşünceler ortaya çıkmaya başladı. İki görüş vardı. Birincisi yarımadanın tecrit edilerek, harekâtın daha sonra düzenlenmesiydi. İkincisi ise yarımadanın hemen alınmasıydı. İkinci fikrin daha ağır bastığını söyleyen Shtemenko, tecrit durumunda buradaki Alman birliklerinin Dinyeper'in ötesinde harekâta devam edecek Sovyet birliklerinin gerisini tehdit edebileceğine dikkat çekmiştir.[87] *Stavka* 22 Eylül'de Kırım'ın kurtarılmasıyla ilgili olarak Genelkurmay Başkanı Mareşal Alexsandr Vasilevski'nin fikrini sordu. Vasilevski; Orgeneral (sonradan Mareşal) Fyodr Tolbukhin'in Güney Cephesi birliklerinin Kırım'ın kuzeyindeki Sivaş, Perekop ve Çanköy bölgesini almak suretiyle, Kırım'a kuzeyden girmesini öngörmüştü. Bunun için Güney Cephesi, Kuzey Kafkasya Cephesi birlikleri tarafından takviye edilmeliydi. Harekât düşüncesinde Çanköy bölgesine paraşütçü indirilmesi ve Sovyet Karadeniz Filosunun da çıkartma yapması mevcuttu. Böylece Sivaş'taki Alman savunması geriden vurulacak ve ardından iki taraftaki birlikler birleşeceklerdi. Ancak Kerch bölgesinde faaliyet olmadığı takdirde, Almanlar bu kesimi kolayca takviye edebilirlerdi. Genelkurmayda ise Kırım'a iki yönden birlikte girilmesi düşüncesi hâkimdi.[88]

20 Ekim'de Sovyet 4. Ukrayna Cephesi yapılan Tolbukhin'in Güney Cephesi, Dinyeper Nehri ve Azak Denizi sahili arasından Alman 6. Ordusu üzerine, 28 Ekim 1943'te taarruza geçti.[89] Ruslar yarma yapmayı başarınca, 6. Ordu hızla geri çekilmek zorunda kaldı. Böylece Kleist'in Alman "A" Ordular Grubu Kırım'a hapsedilmiş oldu. 4. Ukrayna Cephesi birlikleri Kasım başında önce Perekop üzerine yürüdü, sonra da Sivaş'ın güney kıyılarındaki müstahkem mevkileri emniyet altına aldı. Öte yandan Kerç Boğazı'nın doğu yakasındaki Taman Yarımadası'nda Almanların elinde bulunan köprübaşı, Eylül'de tahliye edilmişti. Kuzey Kafkas Cephesi de 1-11 Kasım arasında donanma desteğiyle Kerç'in kuzeydoğu kıyı kesimini, 10-12 km kadar derinliğe[90] girerek kontrol altına aldı. Kuzey Kafkas Cephesi, 20 Kasım'da yeniden örgütlenen 56. Ordu ile birleşerek Bağımsız Karadeniz Ordusu adını aldı ve başına General I. Y. Petrov getirildi.[91]

87 Shtemenko, s. 222.
88 Shtemenko, s. 222-223.
89 Manstein, s. 545.
90 Shtemenko, s. 227.
91 Shtemenko, s. 223.

Hitler'in ısrarı üzerine doğal şartların getirdiği avantajdan yararlanan Almanlar, Kırım'ı bir kale haline getirmişlerdi. Manstein bölgenin boşaltılması gerektiğini savunuyordu. Manstein'in de beklediği gibi,[92] Hitler Kırım'ın boşaltılmasına stratejik önemi yüzünden kesinlikle karşı çıkmıştı. Çünkü Kırım'ın ve ona bağlı olarak da Dinyeper kıvrımının elde tutulması için harekât düzenlenmesi gerekiyordu. Ancak Almanların Kırım'ın ağzını açmak için Dinyeper kıvrımında girişecekleri harekât başarıya ulaşmadığı takdirde, ardından gelecek Sovyet tazyikinin karşılanması çok zordu. Nitekim 20 Kasım tarihli bir muhtırada, Sovyet cephesinin gerisinde 33 piyade tümeni ve 11 zırhlı ya da mekanize kolordu olduğu bildirilmişti.[93] Manstein bu riski Hitler'e bizzat anlatabilmek için 7 Aralık'ta uçakla genel karargâha gitti. Hitler Nikopol'deki Manganez rezervinin önemi ve Rusların Kırım'da hava üsleri kurarak Romanya'daki petrol yataklarını tehdit edeceği nedenlerini sunarak, riski göze almaya karar verdi.[94] Bu sırada kıvrımın kuzey kesiminin derinindeki Jitomir'i koruyan ve Kiev'i geri almaya çalışan Dördüncü Panzer Ordusu Hitler'in istediği performansı gösteremeyince, Hitler ordu komutanı Orgeneral Herman Hoth'u görevden aldı.[95] Kasım'ın ilk yarısında Bug ve Dinyeper nehirleri arasında devam eden çarpışmalar, taze Sovyet birliklerinin katılımıyla hem kıvrımdaki Güney Ordular Grubu hem de Kırım'daki "A" Ordular Grubu'nu birlikte tehdit eder bir hal almıştı. Kırım'ın stratejik öneminin öncelikli olduğu dönem artık kapanmıştı.

Kırım'ın elde tutulması Türkiye'nin savaşa girme düşüncesini hâlâ etkileyebilir, Romanya ve Bulgaristan'ın kıyı şeridinin güvenliğini sağlamayı sürdürebilirdi. Ne de olsa Kırım'ı elinde tutan taraf Karadeniz'in hâkimiydi. En azından Hitler'in bu düşüncede ısrar ettiği görülmektedir. Ne var ki, Stalingrad'da 6. Ordu'nun başına gelenler, şimdi 17. Ordu'nun başına gelmek üzereydi. Ancak 17. Ordu, 6. Ordu'dan daha avantajlı konumdaydı. Hem coğrafyanın elverdiği doğal savunma şartlarına sahipti hem de ikmali deniz yoluyla sağlanabiliyordu. Bu sayede Almanlar Kırım'ı beklenenden daha fazla ellerinde tutabildiler.

Kerç bölgesinde Tuğgeneral G. K. Glavatsky komutasındaki 2.600 Kazak süvarisi ve denizci piyadesinden oluşan bir kuvvet, 10 Ocak'ta donanmanı desteğinde Alman hatlarının gerisine baskın bir çıkartma yaptı. Çıkartma ilk başta başarılı görünüyordu. Almanlar bir süre sonra hava desteği ve tankların

92 Manstein, s. 546.
93 Manstein, s. 553.
94 Manstein, s. 547-549.
95 Manstein, s. 552-553. Hitler'in görevden aldığı Hoth, Doğu Cephesi'nde sürekli görev yapmış en iyi panzer ordusu komutanlarından biriydi. Yerine vekâleten Korgeneral Erhard Rauss getirildi.

yardımıyla kuvvetli bir karşı vuruş gerçekleştirdiler. Yine de çıkartma kuvvetleri hedeflerine varmışlardı. Ancak sahilden taarruz ederek onlarla birleşmeye çalışan diğer Rus birlikleri başarılı olamadılar. Gece Alman U-botları kıyı başındaki Ruslara arkalarından ateş açsalar da kısa sürede püskürtüldüler. Bu arada Karadeniz Filosu yanlışlıkla kıyıdan ilerlemeye çalışan Rus askerlerini vurdu. Rus kolu nihayet çıkartma birliklerine ulaşmayı başardı. Yine de plan geriden gidiyordu.[96]

Bu sadece bir başlangıçtı. Asıl harekât üç ay sonra başlayacaktı. Kızıl Ordu birlikleri, harekât için Kerç-Eltingen ve Melitopol amfibi harekâtları ile Kırım'a doğudan taarruz edebilmek için Kerç Boğazı'nda gerekli stratejik noktalara sahip olmuşlardı. 1944 başlarında ise Türk Duvarı'ndaki savunmayı yararak, tuzlu ve geniş Sivaş Lagünü üzerinde köprübaşları elde ettiler. Kırım Harekâtı için iki Sovyet cephesinde 6.000 top ve havan, 560 tank ve kendinden kundaklı top ve 1.250 uçak toplandı. Ayrıca Karadeniz Filosu ve Azov Filotillası[97] da denizden destek sağlayacaktı.[98]

Kırım'ı kurtarma harekâtı 8 Nisan'da başlatıldı. Ruslar Kırım'ın iki ucunda iki ayrı cephe bünyesinde toplam 462.400 askerin bulunduğu bir tank kolordusu, 30 piyade tümeni, üç bağımsız tank tugayı, iki piyade tugayı ve iki müstahkem bölge birimi yığmıştı.[99] Orgeneral Tolbukhin'in 4. Ukrayna Cephesi'ne bağlı 51. Ordu ve İkinci Hassa Ordusu, 19. Tank Kolordusu desteğinde Sivash-Perekop'tan;[100] Yeremenko'nun Bağımsız Primorsk Ordusu ise Kerç Yarımadası'ndan saldırıya geçtiler.

17. Ordu'nun komutasını 1 Nisan'da Orgeneral Ferdinand Schörner'den devralan Orgeneral Erwin Jaenecke'nin kuvvetlerinin gövdesini, Taman Yarımadası'ndan çekilenler oluşturuyordu. Jänicke'nin birlikleri Sivaş Köprübaşı'na karşı hazırlanan üç, Perekop Kıstağı'na karşı hazırlanan iki ve Kerç Köprübaşı'na karşı hazırlanan dört savunma kemerine fazlasıyla güveniyorlardı. Ancak Sovyet taarruzuna karşı çok çabuk çözüldüler. 12 Nisan'da Sovyet birlikleri Kerç'ten batıya doğru Karadeniz kıyısından çekilmeye başlayan Almanları takibe koyuldular. Harekât başlarken Kırım savunmasında 152.216 Alman ve 63.537 Romen mevcuttu. Bunların 30.783'ü harekâtın ilk on gününde kaybedildi. Mihver birlikleri 16 Nisan'da Sivastopol ve yakın çevresindeki mevzilere hapsedildiler. 5 Mayıs'ta Mihver mevcudu 64.700'e inmişti. Ruslar 6 Mayıs'ta, olağanüstü bir hızla kaleye çevrilmiş

96 Shtemenko, s. 233-237.
97 Filotilla, genellikle küçük tonajlı savaş gemilerinin bulunduğu küçük filolardır.
98 Keegan, s. 147.
99 Krivosheev, s. 143.
100 Glantz, *When Titans…*, s. 191.

olan şehre girdiler. Sivastopol 9 Mayıs'ta düştü. Alman 17. Ordusu'ndan kalanlar ise Hersonesski Burnu boyunca deniz yoluyla Köstence ve Varna'ya çekildiler. Çekilme sırasında bölgedeki hava üstünlüğüne sahip olan Ruslar, uçaklarıyla deniz taşıtlarına saldırarak adeta kıyım yaptılar. Onlara Rus denizaltıları da eklendi. En büyük saldırılar 23 Nisan, 3 Mayıs ve 11 Mayıs'ta Kırım ve Romanya arasında; 12 Nisan ve 11 Mayıs'ta ise Sivastopol açıklarında meydana geldi[101]. Bu saldırılarda 27 gemi ya da mavnanın batması sonucu 8.000 kişi denizde boğuldu.[102] Harekât, 12 Mayıs'ta Herson'daki 25.000 Alman askerinin teslim olmasıyla[103] tamamlandı. Sovyet tahminlerine göre Alman kayıpları 110.000 ölü, yaralı ve esir olmuştu.[104] Sovyetler'in ise telafi edilemeyen kayıpları ise 17.754, yaralı ve hasta olanlar 67.065 olmak üzere toplam 84.819'u bulmuştu.[105]

Artık Karadeniz'in kontrolü Ruslara geçmişti. Şimdi cephe hattı Romanya girişindeki Dinyester Nehri'nin güney kesiminden Karpatlar'a doğru kavis çiziyor ve Bug Nehri'nin kuzeyinden, kuzeye uzanıyordu. Ruslar artık güneyden Romanya, Macaristan ve Polonya'yı doğrudan tehdit eder bir konuma gelmişti. Ayrıca Romanya ve Bulgaristan,[106] Karadeniz üzerinden hava ve deniz yoluyla yapılacak saldırılara açık bir hale gelmişlerdi.

Analiz: Kırım'ın Savaştaki Değeri

Kırım ile Türkiye arasında bir noktadan Karadeniz'i ortaladığımızda, doğuya ve batıya yaklaşık 500 km. mesafe olduğu görülmektedir. Bu nedenle Kırım'a sahip olan bir güç, Karadeniz'in her iki yanına da havadan ve denizden, kuvvetlerini aşağı yukarı eşit zamanlarda intikal ettirebilir. Dolayısıyla Kırım'ı elde tutmak, Karadeniz hâkimiyetini en uygun noktaya taşıyacak bir baskı unsuruna sahip olmak demektir.

İkinci Dünya Savaşı'nda hem Almanlar hem de Ruslar Kırım'a hâkim olabilmek için epey çaba sarf ettiler. Almanların Kırım'ı tamamen zaptı dokuz ay sürdü. Kızıl Ordu ise Kırım'ı kurtarabilmek için yaklaşık sekiz ay çabaladı. Kırım için verilen mücadele öncelikle Sovyet Karadeniz Filosu'nun

101 Keegan, s. 147.
102 Dear, s. 107.
103 Earl Ziemke, "From Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East" kitabında, kumsalda toplananların sayısını 26.700 olarak vermektedir. Bkz: Glantz, *When Titans…*, s. 357, d.n. 22.
104 Keegan, s. 147. 1989
105 Krivosheev, s. 143.
106 Bulgaristan Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmemiş ve Doğu Cephesi'ne birlik göndermemiştir. Ancak Stalin bunu umursamadı ve 1944 Eylül'ünde bölgeye gelen Sovyet birlikleri, Bulgaristan'ı kısa sürede istila ettiler.

harekâtına etki etti. Karadeniz Filosu, Almanlar Kırım'ı ele geçirdikten sonra Karadeniz'in doğusuna hapsoldu ve Kırım kurtarılana kadar Taman ve Kerç'teki çıkartma harekâtlarına kısmen destek verebildi. Kırım Almanların elinde olduğu süre boyunca, yarımadada üslenen Alman uçakları Orta ve Batı Karadeniz'e hükmetti. Doğu Karadeniz'i ise tehdit etti. Bu nedenle Sovyet Donanması Karadeniz'de cüretkâr harekâtlara girişemedi. Sadece kendi hava üslerinin sağladığı savunma şemsiyesinin bulunduğu Doğu Karadeniz'de faaliyet gösterdi. Kızıl Ordu Kırım'ı geri aldıktan sonra ise Sovyet Karadeniz Filosu Batı Karadeniz'e harekât düzenleyebilecek imkâna kavuştu.

Yine de Sovyet Karadeniz Filosu, savaş boyunca Karadeniz'deki baskın deniz gücüydü. Rusların Karadeniz'de eski bir muharebe gemisi, altı kruvazör, 21 muhrip, 84 hücumbot, 47 denizaltı, çeşitli küçük deniz vasıtaları ve 626 uçaktan oluşan bir deniz gücü mevcuttu.[107] Buna karşı Romenlerin sadece dört muhrip, dört hücumbot, üç mayın döşeme gemisi, bir denizaltı depo gemisi, üç gambot ve bir de talim gemisi vardı. İtalya 1943 Eylül'ünde teslim olduğunda, Romenler ülkelerinde bulunan beş İtalyan denizaltısını teslim almakta Almanlardan önce davrandılar. Ellerindeki bütün deniz gücünü Batı Karadeniz'deki nakliye konvoyları için seferber eden Romenlerin, savaşta gemi kayıpları olmadı.[108]

Hitler Türkiye'nin eninde sonunda Mihver'in yanında savaşa gireceğinden emindi. Buna dayanarak, Almanya'nın Ankara'daki Büyükelçisi Franz von Papen'e, Türklerin boğazlardan birkaç denizaltının ve torpidobotun geçmesine müsaade etmesi için 150.000.000 RM[109] değerinde askeri teçhizat önermesi emrini vermişti. Türkiye bu teklifi reddedince, Almanlar da bu denizaltıları parçalar halinde Karadeniz'e taşımak zorunda kaldılar.[110] Böylece Almanlar Romenlere yardım olarak altı denizaltıyı, İtalyanlar ise 10. Hafif Filotillayı Karadeniz'e gönderdiler. Bu kuvvetler demiryolu ya da Tuna Nehri üzerinden Köstence'ye nakledildiler. Karadeniz'deki tüm Mihver deniz gücü Almanlar tarafından yönetildi.[111] Ancak bu kuvvet Sovyet Karadeniz Filosunu tehdit etmekten uzaktı. Almanlar hem Karadeniz yoluyla nakliyatı sağlayacak gemilerde hem de bunları koruyacak refakat gemilerinde ve diğer savaş taşıtlarında yetersiz kaldılar.[112] Türk Boğazları savaş sırasında açık olmadığı için, Mihver ülkeler Karadeniz'e dengeyi sağlayabilecek bir deniz

107 Dear, s. 105.
108 Dear, s. 748.
109 Reichsmark. Almanların o dönemde kullandıkları para birimi.
110 *German Report in Russia*, s. 126.
111 Dear, s. 105. İtalyan kuvveti içerisinde denizaltı savunma taşıtları, küçük denizaltılar, mayın döşeme gemileri ve çıkartma araçları mevcuttu. Bkz: *German Report in Russia*, 117.
112 *German Report in Russia*, s. 117.

gücü gönderemiyorlardı. Almanlar bu açığı ancak Kırım'daki hava üsleri sayesinde kapatabilirlerdi. Bunun için de Kırım'a ihtiyaçları vardı.

Almanların savaştaki en zeki komutanı olduğu genel olarak kabul gören Mareşal Erich von Manstein'e göre Hitler, Kırım'ın çekinilmeden kaybedilmesiyle Türkiye'nin ve arkasından da Bulgaristan ve Romanya'nın sessizliklerini bozacaklarını düşünüyordu.[113] Ancak Manstein, Eylül 1942 ile Temmuz 1944 arasındaki Alman Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Kurt Zeitzler vasıtasıyla Hitler'e; Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ın tutumlarının Kırım meselesinden çok Bulgaristan ve Romanya'nın doğu sınırlarının ilerisindeki bir Alman güney kanadının varlığıyla ilgili olacağını belirtmiştir.[114] Manstein Kırım'dan çekilecek kuvvetler sayesinde 1943-1944 kışında Güney Ordular Grubu'nun savunmasının güçlendirileceğini düşünmüştü. Zaman Manstein'i haklı çıkardı. Kırım için feda edilen 180.000 kadar asker, cepheyi 1943 Temmuz'undan beri bir türlü sabitlemekte zorlanan Almanlar için son derece fazlaydı.

Hitler'in endişesi büyük ihtimalle, "1943'teki Kursk Muharebesi'nden sonra, Türklerin iyice artan Müttefik baskılarına boyun eğerek savaşa girmek zorunda kalacakları" şeklindeydi. Bunda haksız da sayılmazdı. Almanlar Türk-İngiliz gizli görüşmelerini o kış Çiçero Operasyonu sayesinde takip ettiler. Nitekim Sovyetler'in Kırım'ı geri alma harekâtı sürerken, Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu 21 Nisan akşamı saat 19.00'dan itibaren Almanya'ya krom sevkiyatının duracağını açıkladı. Aynı akşam Türkiye elindeki tüm kullanılabilir vagonları ardı ardına dizerek, 218 krom yüklü vagonu Almanya'ya göndermek üzere Bulgaristan'a geçirdi. Türk yetkililerin yardımıyla, sevkiyat 1 Mayıs'a kadar gizlice sürecekti.[115] Bundan sonraki gelişmeler belliydi. Türkler hızla Müttefik çıkarlarına uygun adımlar atacaklardı.

Bu arada Türkiye içinde Almanları destekleyen Turancılar da zayıflamaya başlamışlardı. 1941'den beri bunlara göz yuman Türk Hükümeti de 1944 Mayıs'ından itibaren tavır değiştirdi. 3 Mayıs'taki bir davada Turancılar aleyhine çıkan önemli bir karardan bir hafta sonra, Kırım'daki Sovyet harekâtı tamamlanmıştı.[116] Türkiye'deki bu gelişmelerin Alman 17. Ordusu'nun

113 Manstein, s. 566.
114 Manstein, s. 573.
115 Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 241-242.
116 Burak Çınar, *İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Ve Türkiye*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007, 227-228.

Kırım'daki Sovyet harekâtı karşısında gerilediği döneme denk gelmesi tesadüf değildir.

Peki, Kırım'ın savaşta Ruslar için değeri, acaba Almanlar için olduğu kadar mıydı? Ya da Ruslar bu konuda Almanlarla aynı algıya sahipler miydi? Aslında konumu, Kırım'ı her iki taraf için de aynı değerde gösterebilir. Ancak Shtemenko'nun yazdıklarına göre, Ruslar Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa girebileceği endişesini, ancak Almanların 1941 Kasım'ında Rostov'u alarak, Kafkaslar ve Hazar Denizi'nin arasını kesme planını iyice belli etmeleriyle yaşamaya başlamışlardı.[117] Almanlar oldukça kısa bir süre içinde Sovyet karşı taarruzunun etkisiyle Rostov'dan çekildikten sonra, Türkiye'nin yakın gelecekteki durumunu da düşünerek, Kırım'ı geri almak için giriştikleri taarruz harekâtlarına daha fazla önem vermiş olmalılar. Tabi aynısı Ruslar için de geçerlidir. Nitekim 1941-1942 kışında Kızıl Ordu'nun Kerç'teki harekâtına, Stalin'in çok güvendiği Mekhlis'i komiser tayin etmesi ve izleyen aylarda Rusların uğradıkları korkunç kayıplar bunun göstergesidir.

Sivastopol'un 1942'de Almanlar tarafından zaptı, Libya'daki Tobruk'un düşüşünden üç hafta sonrasına denk gelmiştir. Bu da Türk yöneticilere hem güneyde hem de kuzeyde sürdürülen Mihver ilerlemelerinin 1941'den farklı olduklarını ve daha uzun süreli etki sağlayabileceklerini düşündürmüş olmalı. Her ikisi de stratejik öneme sahip limanlardı. Mihver ülkelerin Doğu Akdeniz'e yönelik harekâtları için en önemli ikmal limanı olan Tobruk'un düşüşü, Sivastopol'un zaptının etkisini ve dolayısıyla Türkiye üzerindeki baskısını da katlamış olmalı.

1943 yılı Almanya için Stalingrad bozgunuyla başlamıştı. Ancak bu bozgun sadece Stalingrad ve çevresindeki 250.000-300.000 civarındaki Mihver askeri kaybına indirgenecek bir seviyede değildir. Sovyet askeri lider kadrosu artık Almanların savaşa getirdikleri dinamizmi onlara karşı kullanmaya başlamıştı. Kızıl Ordu "derin harekât" doktrinini artık başarılıyla uygulayabiliyor ve oldukça cüretkâr planların peşinde koşuyordu. Asıl hedefi Stalingrad'da sıkışan iki ordu kuvvetindeki grup olmaktan çıkmış, bununla birlikte Kafkasya'daki tüm "A" Ordular Grubu'nun imhasını hedef almıştı. Neredeyse başarıyordu da. Bu son anda engellenince bu sefer Azak Denizi'nin kuzeyindeki birliklerin çevrilerek, Kırım'ın yalıtılması düşüncesi ortaya çıktı. Görüldüğü üzere, Sovyet planlamacılar artık büyük oynuyorlar ve Almanları büyük gruplar halinde yok etmeye çalışıyorlardı. Ancak Manstein'in Harkov karşı taarruzu Sovyet planlarını alt üst etti ve Almanlar Donets'in batısındaki

117 Shtemenko, s. 62-63.

toprakları Oboyan'ın kuzeyine kadar geri kazanarak, tehdidi Kırım'dan uzaklaştırdı.

Bu dönemde Almanlar için Kırım'ın düşmesi demek, Stalingrad'dan çok daha büyük bir felaketle karşılaşması demekti. Askeri açıdan bakıldığında, Kafkasya'nın boşaltılması Azak Denizi'nin güneyindeki Taman-Kerç ve kuzeydoğusundaki Rostov üzerinden yapılmıştı. Sadece Taman'da 400.000 askerin birikmiş olduğunu ve bölgedeki 1. Panzer Ordusu'nun çoğu unsurlarını Rostov üzerinden çekildiğini düşünürsek, Kırım ve Azak'ın kuzeyinde çevrilmesi muhtemel birliklerin kaybedilmesiyle en az yarım milyon askerin savaş dışı kalacağını düşünebiliriz. Almanlar bu tarz bir kaybı kısa vadede karşılayamayacakları gibi, Güney Ordular Grubu'nun büyük çoğunluğu da ortadan kalkmış olurdu. Yani cephenin güneyi kocaman bir delik halini alırdı. Böyle bir durumda Kuzey ve Merkez Ordular Grubu'nun Polonya'da daha bir alanda hat kurabilmek için hızla çekilerek Rusya'yı boşaltması makbuldü. Ancak Hitler'in böyle bir çekilmeye karşı çıkarak, Almanların genel ricatını geciktireceğini düşünürsek, durum diğer iki ordular grubu, Romanya ve Macaristan için çok daha vahim bir hal alabilirdi. Bu büyüklükteki bir açığı diğer cephelerden kapatabilmek için acilen Balkanlar'a ve Batı Cephesi'ne başvurulması zorunlu olacaktı. Bu da Normandiya Çıkartması'nın şartlarının Doğu Cephesi'ne bağlı olan kısmının erkenden oluşması demekti.

Siyasi açıdan bakılacak olursa, böyle bir gelişmenin Türkiye'den çok Romanya ve Macaristan üzerine yapacağı etkiler ön plana çıkmaktadır. Ne de olsa cephenin güney kesiminin çökmesiyle batıya akacak olan Sovyet zırhlı uçları önce Romanya sınırına, ardından da lojistik hatlarının kurulma hızına bağlı olarak Macaristan sınırına ulaşacaktı. Bu iki ülkenin savaştan çekilmesi, Almanya'nın yönettiği petrol rezervlerinin büyük çoğunluğunu kaybetmeleri anlamını taşıyordu. Romanya'yı kaybettikten sonra, artık Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi o kadar da önemli değildi. Nitekim 1944 sonbaharında aynı durum söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, Kızıl Ordu 1943 başlarında Kırım'ı yalıtarak ilerleyebilseydi, savaşı bir ya da bir buçuk sene önce bitirebilecek şartları yaratabilirdi. Manstein'in dehası 1943 Şubat'ında, belki de zincirleme olarak büyüyerek, Almanların Doğu Cephesi'ni çökertecek bir bozgunu önledi.

1944'te Kırım'ın Kızıl Ordu tarafından kurtarılması; Normandiya Çıkartması'nın yapıldığı, Müttefiklerin Roma'ya girdikleri ve Kızıl Ordu'nun *Bagration* Harekâtı'nı başlattığı 1944 Haziran'ından önceki aya tesadüf etmiştir. Alman askeri liderler bütün bu harekâtları bekliyorlardı. Üç cephede verilen kayıplar öyle kolay kapanacak gibi değildi. Sadece *Bagration* ile Doğu Cephesi'ndeki Alman Merkez Ordular Grubu yok edilmiş ve Kuzey Ordular

Grubu da Kurland'da tecrit edilmiştir. Bu felaketlerin arifesinde Kırım'da hapsedilmiş olan Alman birliklerinin çoğu deniz yoluyla boşaltılabilirdi. Ama Hitler'in Kırım ısrarı, yarımadada ciddi oranda Alman askerinin kaybına mal oldu ki, Rusların Vistül Nehri'ni aşarak köprübaşı tuttuğu ve Varşova'nın karşı yakasına dayandığı *Bagration* Harekâtı başta olmak üzere, bütün cephelerdeki savunma savaşlarında asker ihtiyacı tırmanmıştır.

Bu arada 1941-1942'de Almanlara karşı Kızıl Ordu birlikleri Sivastopol'u 250 gün savunmuşken, 1944'te Almanlar burada sadece yedi gün tutunabilmişlerdi.[118] Bunun başlıca iki sebebinden bahsedebiliriz. Birincisi; 1941'de önce Güney Ordular Grubu'na verilen Don Nehri'ne ilerleyerek Rostov'u ele geçirme hedefi, ardından da Güney Ordular Grubu'nun bazı birliklerinin Moskova'ya yönelik Tayfun Harekâtı'nı güneyden desteklemek için kuzeye döndürülmesi, Manstein'in Kırım'daki birliklerinin takviyesini engellemişti. Buna rağmen, 1941'de ne Moskova alınabilmiş ne de kısa bir süre işgal edilen Rostov elde tutulabilmişti. İkincisi ise Kızıl Ordu'nun moral üstünlüğüdür. 1941'deki çöküşe rağmen vatan savunması yapan Kızıl Ordu'nun moral gücü, onu her şeye rağmen ayakta tutuyordu. Kızıl Ordu'nun alt kademelerinin kendine güvenleri Moskova'dan sonra yerine gelmişti. Stalingrad'da ise taktik ve stratejik düşünce açılarından dengeyi sağlayan Kızıl Ordu'nun idari kadrosunun güveni yerine geldi. 1943'te Kursk'ta inisiyatifi tamamen kaybeden Alman Ordusu artık sürekli savunma pozisyonundaydı ve Almanları ayakta tutan tek şey yaşama azimleriydi. Dolayısıyla, 1944'te Kırım'da hapsedilen ve asıl cephe hattından oldukça uzakta olan 150.000 Alman askerinin moral durumlarının iyi olması beklenemezdi. Kursk'tan itibaren kesin bir şekilde "kazanan" olan, Sovyet askerlerinden Kırım harekâtına katılanlar ise tam bir moral üstünlüğüne sahiplerdi.

1943-1944'te Kırım'daki Alman savunması bütünüyle ele alındığında, Sovyet saldırılarına ancak altı ay dayanabilmişti. Yine de Hitler açısından bu durum; Türkiye, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerin savaşa bakışlarında olabilecek olumsuz bir değişikliğin altı ay gecikmesi demekti. Türkiye'nin Almanlarla ilişkilerinin gerilemesi de Kızıl Ordu'nun Kırım'ı kurtarma harekâtıyla aynı döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla, Hitler'in buradaki Alman ve Romen varlığını uzatmaya çalışmasının stratejik açısından başarısız olduğu da söylenemez. Buna mukabil, burada kaybedilen en az iki kolordu düzeyindeki Alman birliği, Sovyet Ordusu'nun 1944 Yaz Harekâtı süresince açılan kocaman gedikleri örtme açısından büyük bir kayıp olmuştur. Stratejik düzeyden bakıldığında, Kızıl Ordu'nun 1944 yazında cephenin hem

118 Hastings, s. 526.

kuzeyinde hem de güneyinde geliştirdiği harekâtlar, Almanya için tam bir çöküş oldu ve Ruslar Almanların Barbarossa Harekâtı ile kazandıkları toprakların neredeyse tamamını kurtardılar.

Ordularına henüz 1941'de bir adım bile geri çekilmeyi yasaklayan ve bu doğrultuda 1941 sonunda birçok önde gelen mareşalini ya da generalini aynı anda görevden almaktan çekinmeyen Hitler için "bulunduğu yeri her ne pahasına olursa olsun tutma" düşüncesi adeta bir saplantı olmuştu. Moskova ve Stalingrad bozgunları bu saplantının felakete dönüşen noktalarıydı. Kırım'ın stratejik değeri her ne kadar önemli olsa da Hitler'in bu saplantısının önüne geçtiğini söylemek güçtür. Nitekim Harkov karşı taarruzu Hitler'in bu düşüncesinin antiteziydi.

Yine de Almanya'nın Türkiye'yi baskılaması için Kırım'ı elinde tutması, iki açıdan önemliydi. Birincisi, Stalingrad'dan önce Almanların buradaki üsler sayesinde Türkiye'ye hava gücü tehdidini dorukta tutmasıdır. Aslında Bulgaristan ve Romanya'daki üsler Türkiye'nin yanı başında sayılırdı. Ancak bunlar daha çok Türkiye'nin kuzeybatı kesimini tehdit ediyordu. Türkiye de hava savunmasını buna göre ayarlamıştı. Karadeniz'den kuzey kıyıları boyunca gelebilecek bir tehdit ise Türkiye'nin hava savunmasının zayıf karnıydı. Almanlar Kırım'a yerleştiklerinde; Girit, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Kırım'da bulundurdukları üslerle Türkiye'nin hava savunması için yaptığı yığınağı seyreltmiştir. Bir karşılaştırma yapacak olursak; Ankara'yı tehdit eden Alman hava üsleri Bulgaristan'dan yaklaşık 600 km mesafeden başlarken, Kırım'dan ise 500 km mesafeden başlıyordu.

Bu doğrultuda daha derin bir karşılaştırma yapabilmek için yoğun olarak kullanılan Alman ve Sovyet uçaklarının menzilleri Ek A'da verilmiştir. Menzili 1200 km'nin altında olan uçakların Kırım'dan kalkarak Zonguldak-Kastamonu-Samsun bölgesindeki hedeflere etkili bombardıman yapabileceğini düşünebiliriz. Genellikle avcı uçakları, bombardıman uçaklarına menzillerinin yettiği kadar refakat eder ve bundan sonra bombardıman uçakları görevlerini yalnız tamamlamak zorunda kalırlar. Almanların 1941 Nisan'ında Belgrad'a yaptıkları bir tarzda bombardımanı tekrarlamak açısından, 1941-1942'de başkent Ankara'ya ulaşabilmeleri için Ju-88 ve Do-217 tipi orta bombardıman uçaklarını kullanabilirlerdi. Refakat uçakları ise bombardıman uçaklarına en çok Karadeniz kıyılarına kadar, belki bazıları kıyıdan bir 50 km kadar daha içeri eşlik edebilirlerdi. Bombardıman uçakları bundan sonraki 200-250 km'lik mesafeyi yalnız uçarak Ankara'ya varabilirlerdi. Refakatsiz uçuşun 45 dakika kadar süreceğini, bombardıman manevrası ve refakatli bölgeye dönüşün toplam iki saati bulabileceğini düşünürsek; Türk ve belki de Müttefik avcı uçaklarının bu saldırılara karşı en hassas zamanını bombardıman uçaklarının hedeflerine varmaması için ilk 45

dakika ve sonraki bir saat olarak tahmin edebiliriz. Aynı uçaklar Bulgaristan'dan veya Yunanistan'daki yakın bölgelerden kalkacak olsalar, çok kısa bir süre içinde uçaksavar tehdidini de daha fazla yaşayabilecekleri Türk topraklarında uçmak zorundaydılar. Bir bombardıman görevi esnasında hava çarpışmalarının yaşanması, yakıt sarfiyatını artıran bir unsur olduğu için uçakların menzillerini kısaltan bir faktördür. Batıdan Ankara'ya yöneltilecek bir akın için menzil daha uzun, refakatsiz uçuş süresi daha fazla, dolayısıyla risk oldukça yüksekti. Bu nedenle, Almanya'nın Belgrad'a yaptığı tarzda bir cezalandırma akınını Ankara'ya da yapabilmesi için, Kırım'dan kalkışla Karadeniz üzerinden uçulması önemli bir avantajdı.

1943 Temmuz'undaki Kursk Muharebesi sonrasında Almanya'nın Doğu Cephesi'nde yenilen taraf olduğu artık belli olmuştu. Bu durumda Türkiye'ye saldırı inisiyatifinin getirdiği baskının bir anlamı kalmamıştı. Burada Hitler'in bir başka takıntısı ortaya çıkmaktadır. Almanya'nın saldırı inisiyatifini kaybettiğini kabul edemiyordu. Hatta Batı Avrupa'daki hava savaşını bitirebilecek olan geniş çapta üretimle hizmete giren ilk askeri jet Me-262 avcı uçağının bombardıman uçağına dönüştürülmesi gibi stratejik sonucu olan yanlış bir kararını da bu nedenle verdi.[119] Bu karar Almanya'ya 1944 Şubat'ında hava savaşını kaybettirdi ve Müttefiklere Normandiya Çıkartması için gerekli olan hava üstünlüğünü sağladı. Böyle bir ruh hali içinde olan Hitler'in Kırım'ın boşaltılmasını hem Türkiye'ye baskı unsuru olması hem de Kafkasya'yı tehdit etmesi için reddetmesi şaşırtıcı değildir. Ancak Almanya güç kaybettikçe, Müttefiklerin Türkiye üzerindeki baskısının yoğunlaştığı da bir gerçektir. İngilizler 1943-1944 kışı boyunca Türkiye'nin Müttefik ülke olarak savaşa girmesi için birçok adım atmış, Hatta Başbakan Winston S. Churchill Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile gizlice buluşmuştur. Bu bilgileri Çiçero Harekâtı ile yakından takip eden Hitler, Türkiye'yi hâlâ baskıladığını düşündüğü Kırım üzerindeki inadını daha da artırmış olabilir. Dolayısıyla, Türkiye ile Almanya'nın ilişkilerindeki ilk ciddi bozulmalar, Rusların Kırım'ı kurtarma harekâtına denk gelmesi bir tesadüf olmayabilir.

Sonuç

Rusya'nın 2014 yılında bir *fait accompli* ile Ukrayna'ya bağlı olan Kırım'ı hızlı ve kansız bir şekilde ele geçirerek ilhak etmesinin sebepleri tarihte yatmaktadır. Araştırmada da vurgulandığı gibi, Kırım'a sahip olanın Karadeniz'in kontrolörü olması son derece önemlidir. Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'de ikinci planda bir güç olarak kalma

119 Konuyla ilgili olarak bkz: Burak Çınar, "Incorrect Technological Decisions", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, No: 9-10, Mayıs-Aralık 2001, s. 145-177, s. 151.

zorunluluğunu kırmak istediği açıktır. Ruslar bu hareketi yaparlarken, oldukça büyük bir riski de göze almışlardır. Nitekim günümüzde uluslararası siyasette gelen tepkilerin ekonomik uzantılarıyla başa çıkabilmek, hiç de kolay değildir. Ancak Ruslar, 1783'ten beri Kırım'a sahip olmanın ne demek olduğunu iyi bilmektedirler. Bu, Kırım'ın bugün de süren stratejik değerini açıkça ortaya koymaktadır.

Rusya 2014'te Kırım'ı ele geçirdiğinde sadece Karadeniz'de yeniden baskınlığını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Batı'nın desteğine sahip cephe ülkesi olan Ukrayna'nın güneyinden ikinci bir harekât noktası da kazanmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nda da Almanların Kırım'ı işgal sebeplerinden askeri nedeni ağırlıkla aynıydı. Çünkü 1941'de Ukrayna'da doğu yönünde sürdürülmekte olan Alman harekâtının sağ kanadı, harekât ilerledikçe Kırım'daki Rus birliklerinin tehdidine açık kalacaktı. Almanlar Kırım'a yerleşerek bu tehdidi giderdiler. Ancak Sivastopol'un zaptı beklediklerinden daha geç tamamlandı. Kırım harekâtı, yarımadanın istilasının tamamlanmasıyla hem askeri hem de siyasi sonuçlar beraberinde getirdi.

Aslında Kırım'ın Almanya'nın eline geçmesi, Molotov'un 1940 sonlarında Almanlarla diplomatik temaslarında özellikle üstünde durduğu Boğazlar konusunda, SSCB'ye karşı Türkiye'ye verilmiş bir nevi garanti gibidir. Çünkü Sovyetler Birliği Kırım'ı kaybederek, Boğazlar üzerine etkin olabilecekleri bir siyaset güdecekleri konumunu da kaybetmişti. Ancak bu sefer de Almanya'nın Türkiye'ye yönelik baskısı ve buna paralel olarak Türk siyasetinde de Almanya'ya meyil artmıştır. Yine de Sovyetler Birliği Kafkasya'yı kaybetmediği sürece Türkiye üzerindeki Alman baskısı stratejik bir sonuca varamazdı. Yani Karadeniz'in kuzeyinde iki büyük gücün olması, Boğazlar konusunda bir denge oluşturarak, Türkiye'nin elini kuvvetlendiriyordu. Barbarossa'nın başladığı 22 Haziran 1941 ile Bulgaristan'ın teslim olduğu 3 Eylül 1944 arasında, denge -az ya da çok- mevcuttu. Şüphesiz, savaştan uzak kalmayı hedeflemiş olan Türkiye bu denge sayesinde, savaş sırasında, Almanların Kırım'a girdikleri 1941 Ekim'i ve Sovyetler'in Kırım'ı kurtardığı 1944 Mayıs'ı arasında en rahat dönemini yaşamıştır.

Ekler

Ek A: Alman Ve Sovyet Uçaklarının Menzilleri[120]

Alman Uçakları:
Messerschmitt Bf-110 C-4/B: 850 km.
Messerschmitt Bf-109: 700 km.
Focke Wulf FW-190 A8: 900 km.
Dornier Do-217 E-2: 2.100 km (4.000 kg. bomba yüklü).
Heinkel He-111 P-2: 1.200 km (2.000 kg. bomba yüklü).
Henschel Hs-129 B-1: 880 km.
Junkers Ju-87 B-1: 600 km.
Junkers Ju-87 D-1: 1.000 km.
Junkers Ju-88 A-4: 1.790 km.
Sovyet Uçakları:
Yakovlev Yak-1 850 km.
Mikoyan Gurevic MiG-1: 730 km.
Lavochkin-Gorbunov-Gudkov LaGG-3: 650 km.
Tupolev TB-3 m.1936: 2.500 km. 5.800 kg. bomba yüklü.
Petlyakov Pe-2: 1.200 km.
Ilyushin Il-2: 600 km.
Petlyakov Pe-8: 3.734 km. 4.000 kg. bomba yüklü.

Ek B: Doğu Cephesi'nin Güneyinde Ve Balkanlar'da Alman Hava Gücü, Mayıs 1944

Luftflotte 4:[121]
Bf-109: 177
Bf-110: 32 (gece avcısı)
FW-190: 130
Ju-87: 133
Hs-129: 66
He-111: 34(+)
Ju-88: 15
Ju-188: 13

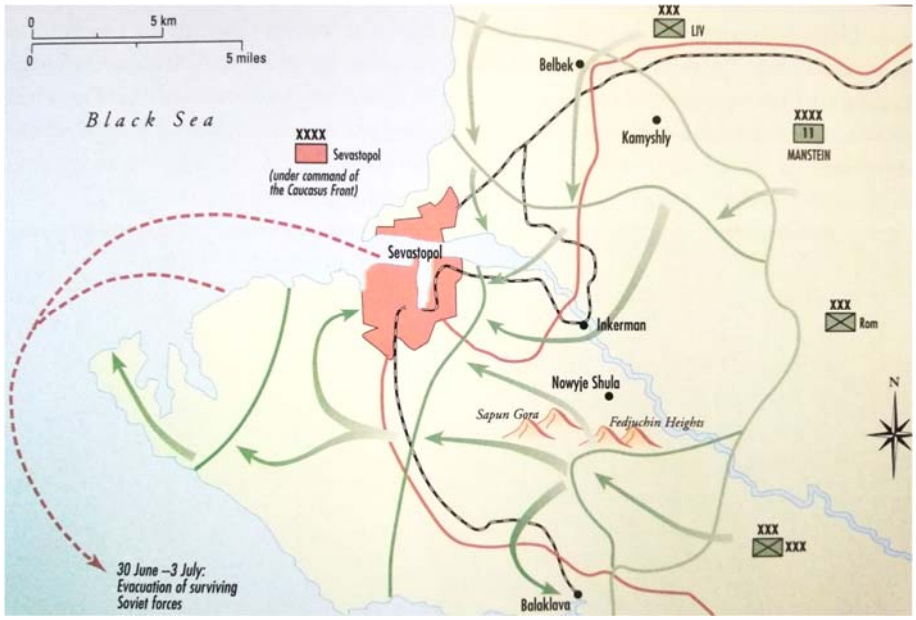
120 Bill Gunston, The Illustrated Encyclopedia of Combat Aircraft of World War II, Tiger Books International, London, 1990. Bazı avcı uçaklarının menzilleri harici yakıt tankı kullanmak suretiyle daha da yükseltilebilmektedir.

121 Faaliyet sahası Doğu Cephesi'nin güney kesimidir. Kırım'ı da içermektedir. Envanterinde harekâta hazır durumda (operasyonel) 307 avcı, en çok 99 orta bombardıman ve 133 adet pike bombardıman uçağı ve 66 tank avcısı bulunmaktadır (Alfred Price, The *Luftwaffe Databook*, Greenhill Book London, 1997, s. 116-118).

Do-217: 8(-)
Go-145: 70(-)
Ar-66: 1(+)
BV-138: 10
FW-189: 13
Ju-52: 104
Luftwaffenkommando Süd Ost:[122]
Bf-109: 56
Bf-110: 10
Ju-87: 15(+)
Ju-86: 1
Ju-88: 19(+)
Ju-188: 5(-)
Do-17/215: 5(-)
Do-217: 11
Hs-126: 5(-)
Ar-196: 37
Ju-52: 95
He-46/CR.42/Ca.314: 25(-)
Me-323: 41(-)

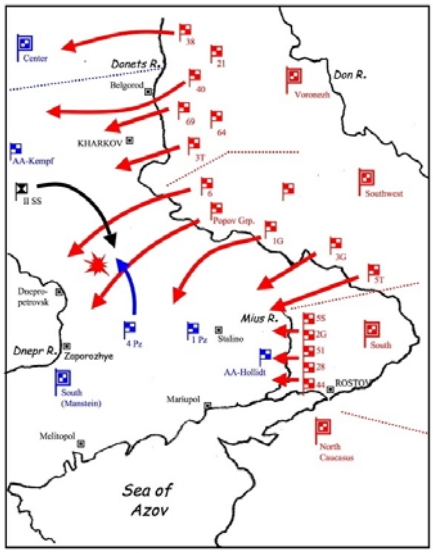
122 Faaliyet sahası Güneydoğu Avrupa'dır. Türkiye'yi batıdan tehdit etmektedir. Envanterinde harekâta hazır durumda (operasyonel) 66 avcı, en çok 41 adet orta bombardıman ve en az 15 adet pike bombardıman uçağı bulunmaktadır (Price, s. 126-127).

Ek C: 1941 Haziran ve Temmuz'unda Sivastopol'un Almanlar Tarafından Zaptı[123]

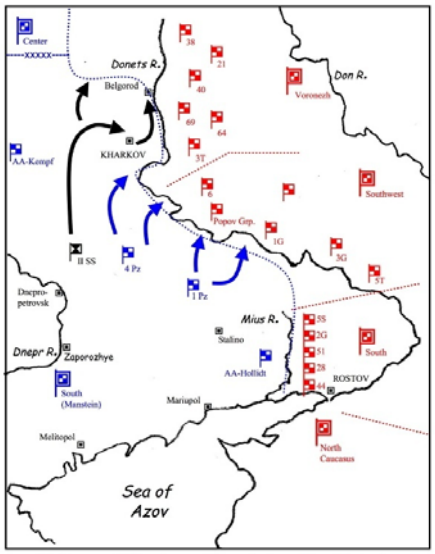

123 David Jordan, Andrew Wiest, *Atlas of World War II*, Leicester, Silverdale Books, 2004, s. 109.

Ek D: 1943 Şubat ve Mart'ında Kırım'a Yaklaşan Tehdit ve Harkov Karşı Saldırısı[124]

Schlag aus der Nachhand:
Manstein's Backhand Blow (February 1943)

Drive on Kharkov; Regaining the Donets:
Manstein's Offensive (March 1943)

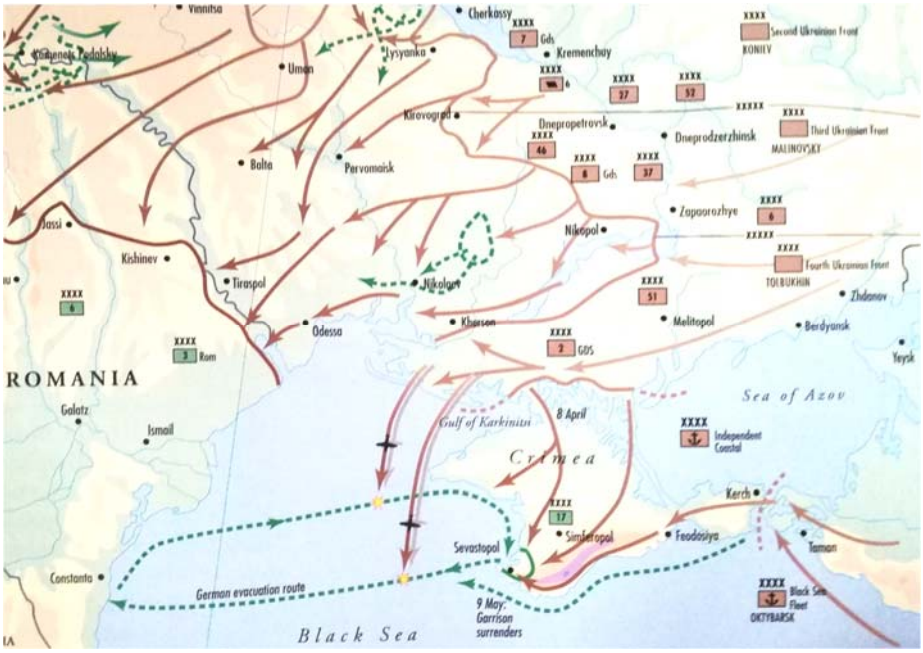
124 https://qphl.fs.quoracdn.net/main-qimg-fdee2dc1d8ece91a2709b4ba68a920d0-c , (erişim: 15.03.2019).

Ek E: 1943 Sonbaharında Kırım [125]

125 Jordan, s. 123.

Ek F: 1944 Nisan ve Mayıs'ında Sovyet Ordusu'nun Kırım Harekâtları[126]

126 Jordan, s. 124.

KAYNAKLAR

Bialer, S. (ed.), *Stalin and His Generals Soviet Military Memoirs of World War II*, Pegasus, New York 1969.

Bloch, M., *Ribbentrop*, Abacus, London 2003.

Burdick, C., Jacobsen, H-A. (eds.), *The Halder War Diary 1939-1942*, Presidio, Novato 1988.

Carell, P., *Barbarossa Harekâtı 1. Cilt*, çev. Hüsnü Erentok, Sinan Yayınları, İstanbul 1974.

Carell, P., *Barbarossa Harekâtı 2. Cilt*, çev. Hüsnü Erentok, Sinan Yayınları, İstanbul 1974.

Carell, P., *Barbarossa Harekâtı 3. Cilt*, çev. Hüsnü Erentok, Sinan Yayınları, İstanbul 1974.

Clark, A., *Barbarossa The Russian-German Conflict, 1941-1945*, New York, Quill, 1985.

Çınar, B., "Incorrect Technological Decisions", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, No: 9-10, Mayıs-Aralık 2001, s. 145-177.

Çınar, B., *İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Ve Türkiye*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2007.

Dear, I.C.B. (gen. ed.), *The Oxford Companion to World War II*, Oxford University Press, Oxford 2001.

Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com

German Report in Russia – Planning and Operations 1940-1942, Naval & Military Press, Uckfield 2003.

Glantz, D. M., *From the Don to the Dnepr Soviet Offensive Operations December 1942-August 1943*, Frank Cass, London 2002.

Glantz, D. M., House, J., *When Titans Clashed How The Red Army Stopped Hitler*, University Press of Kansas, Lawrence 1995.

Glantz, D. M., *Operation Barbarossa Hitler's Invasion of Russia 1941*, The History Press, Port Stroud 2011.

Gunston, B., *The Illustrated Encyclopedia of Combat Aircraft of World War II*, Tiger Books International, London 1990.

Hastings, M., *All Hell Let Loose The World at War 1939-1945*, Harper Press, London 2012.

https://qphl.fs.quoracdn.net/main-qimg-fdee2dc1d8ece91a2709b4ba68a920d0-c

https://www.academia.edu/36998983/22_Panzer_Division.pdf

Jordan, D., Wiest, A., *Atlas of World War II*, Silverdale Books, Leicester 2004.

Jukov, G., *Kitle Savaşının Ustası Mareşal Jukov*, Çev. İhsan Gürkan, Baskan Yayınları, İstanbul 1982.

Keegan, J. (haz.), *The Times Atlas of the Second World War*, Harper & Row, New York 1989.

Koçak, C., *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Krivosheev, G. F. (gen. ed.), *Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century*, Greenhill Books, London1997.

Lucas, J., *Hitler's Enforcers Leaders of the German War Machine 1939-1945*, Cassell Military, London 2000.

Manstein, E. v., *Kaybedilen Zaferler*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstanbul Askeri Basımevi, İstanbul 1962.

Mitcham, Jr, S. W., *Eagles of the Third Reich*, Presidio, Novato 1997.

Munoz, A. J., "Just or Unjust Reputation: Was the 22nd Panzer Division worth establishing?" https://www.academia.edu/36998983/22_Panzer_Division.pdf

Overy, R. J., *The Air War 1939-1945*, Stein and Day Publishers, New York 1980.

Perrett, B., *The Battle Book*, Arms and Armour Press, London 1992.

Price, A., *The Luftwaffe Databook*, Greenhill Book London 1997.

Shtemenko, S. M., *İkinci Dünya Savaşı'nda Rus Harekâtı 1941-1945*, Çev. Güven Korulsan, Yaşar Uçar, Ararat Yayınevi, İstanbul 1971.

Shukman, H. (ed.), *Stalin's Generals*, Weidenfeld and Nicolson, London 1993.

Shunk, D. A., *Field Marshal von Manstein's Counteroffensive of Army Group South, February-March 1943: The Last Operational Level Victory of the Panzer Forces on the Eastern Front*, M.S. Thesis, Faculty of the U.S. Army Command and General Staff College, 1977.

Werth, A., *Russia at War 1941-1945*, Caroll & Graf Publishers, New York 2000.